

Комунальний заклад
Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

**Особливості навчання змісту теми
«Індивідуальні дії солдата та взаємодії у складі двійок та груп»
на уроках предмета «Захист України»
у закладах загальної середньої освіти**
Методичні рекомендації

Суми 2022

Рекомендовано до друку вченою радою
комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти (протокол від 31.10.2022 р. № 9)

Рецензенти:

П. М. Оксьом – викладач кафедри теорії і методики змісту освіти КЗ Сумський ОІППО, кандидат наук з фізичного виховання, доцент;

В. В. Коропченко – учитель предмета «Захист України» КУ Сумська спеціалізована школа I-III ступенів № 1 ім. В. Стрельченка, старший учитель, підполковник.

За редакцією:

І. В. Удовиченко – проректор з науково-педагогічної та методичної роботи КЗ Сумський ОІППО, доктор педагогічних наук, професор.

Упорядник:

Н. М. Сукачова – методист навчально-методичного відділу координації освітньої діяльності та професійного розвитку КЗ Сумський ОІППО.

Особливості навчання змісту теми «Індивідуальні дії солдата та взаємодії у складі двійок та груп» на уроках предмета «Захист України» у закладах загальної середньої освіти : методичні рекомендації / упор. Н. М. Сукачова; за ред. І. В. Удовиченко Суми: НВВ КЗ СОІППО, 2022. 49 с.

Методичні рекомендації «Особливості навчання змісту теми «Індивідуальні дії солдата та взаємодії у складі двійок та груп» на уроках предмета «Захист України» у закладах загальної середньої освіти» розроблені відповідно до чинної навчальної програми «Захист України» для закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту), затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 04.11.2020 № 1377.

Призначається вчителям закладів загальної середньої освіти, які навчають учнів предмета «Захист України».

Зміст

Передмова.....	4
I. Бойова група як складова механізованого відділення Сухопутних військ Збройних сил України.....	5
II. Передумови та доцільність участі бойових груп у сучасних збройних конфліктах.....	7
III. Завдання бойових груп та дії солдат у їх складі.....	10
3.1 Завдання бойових груп на полі бою та їх склад.....	10
3.2 Обов'язки солдата в бою.....	16
3.3 Способи пересування солдата на полі бою.....	18
3.4 Способи пересування солдата у складі бойової групи	29
IV. Порядок дій у зоні збройного конфлікту.....	38
V. Тести з теми «Індивідуальні дії солдата та взаємодії у складі «двійок», трійок» та відповіді до них.....	41
5.1 Запитання тестів.....	41
5.2 Відповіді до тестів.....	45
Словник термінів.....	46
Використані джерела інформації.....	48

Передмова

У вересні 2020 року Президент України Володимир Зеленський ухвалив нову Стратегію національної безпеки України, яка забезпечує основу для поглиблення особливого партнерства між Україною і країнами Організації Північноатлантичного договору, із метою набуття державою членства в Альянсі.

Пріоритетним завданням у секторі безпеки та оборони країни є досягнення повної сумісності з відповідними структурами держав – членів НАТО [10].

Після зміни політики щодо позаблокового статусу, Україна вибудовує нові підходи до національної безпеки, що передбачає активну участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки.

У співпраці з Альянсом, Збройні Сили України мають на меті виконання двох ключових завдань. Це, по-перше, реформування Збройних Сил України, відповідно до сучасних стандартів, та нарощування їх спроможностей з відбиття збройної агресії проти України. По-друге – досягнення сумісності визначених сил та засобів Збройних Сил України з військовими формуваннями країн-членів НАТО та партнерів, для забезпечення здатності діяти спільно під час проведення операцій з підтримання миру та безпеки й заходів підготовки військ, а також досягнення відповідності військових критеріїв щодо членства в Альянсі [12].

У 2021 році тактична група SOLTG 3-го окремого полку спеціального призначення імені князя Святослава Хороброго, одного з підрозділів Сил спеціальних операцій Збройних сил України, виконала всі вимоги стандартів Альянсу та пройшла оцінювання НАТО 2-го рівня – NEL (NATO EVALUATION) й отримала статус готовності до участі у Силах швидкого реагування НАТО (NATO Response Force – NRF) [13].

Питання підготовки військовослужбовців до виконання бойових завдань залишається актуальним та пріоритетним для армій держав – членів організації Північноатлантичного договору, що визначають власну безпеку як найважливіше завдання для держави та суспільства.

Зміни, які відбулися в змісті дій сухопутних військ збройних сил країн Альянсу, спонукали до нових способів виконання підрозділами бойових завдань, сприяли підвищенню ролі дрібних підрозділів у боротьбі з мобільними групами супротивника.

Основна мета пропонованих методичних рекомендацій полягає в тому, щоби допомогти вчителям предмета «Захист України» зосередити увагу здобувачів освіти на питанні зростання ролі окремих тактичних груп, в умовах сучасного бою.

I. Бойова група як складова механізованого відділення Сухопутних військ Збройних сил України

Сухопутні війська Збройних сил України – найчисленніший самостійний вид збройних сил України, головний носій їх бойової могутності, призначений для ведення бойових дій переважно на суходолі.

Механізовані та танкові війська становлять основу Сухопутних військ. Механізовані війська, володіючи високою бойовою самостійністю та універсальністю, здатні виконувати завдання різної складності.

До складу механізованого відділення входять:

- командир бойової машини – командир відділення (АК-74);
- заступник командира бойової машини – навідник-оператор (АКМСу);
- механік-водій (в 1 мвід – старший механік-водій) (АКМСу);
- кулеметник (РПК-74);
- гранатометник (РПГ-7);
- стрілець – помічник гранатометника (АК-74);
- снайпер (СВД);
- старший стрілець (АК-74);
- стрілець (АК-74) (в 1 мвід – стрілець-санітар).

Усього у механізованому відділенні особового складу – 9 осіб, які мають на озброєнні БМП –1; гранатомет РПГ-7 – 1; кулемет РПК –1; автоматів АК-74 – 6; снайперська гвинтівка СВД – 1.

У такий спосіб учителям варто пояснити учням, що відділення є найменшою тактичною одиницею, до складу якої входять стрільці, кулеметники та інші фахівці, відповідно до штатної структури, зокрема й механік-водій, навідник-оператор. Тому, для ведення тактичних дій, залежно від обставин, командир може створювати тимчасові тактичні групи з військового відділення, згідно з бойовим розрахунком. Таким чином, можуть створюватися вогневі, маневрені групи, групи управління та вогневої підтримки, але вони позаштатні (не входять до організаційно-штатної структури механізованого відділення, а створюються тимчасово для вирішення конкретних бойових задач із бійців особового складу, призначених на штатні посади механізованого відділення).

Учителі мають повідомити учням, що бойова група – найменше позаштатне військове формування в арміях світу в складі механізованого відділення, яке не має штатного командира [4, с. 39].

З метою формування предметних компетентностей учнів під час вивчення теми «Індивідуальні дії солдата та взаємодії у складі двійок, трійок» рекомендуємо, відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392 [5], звернути увагу на рівень підготовки та очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності

учнів, окреслених навчальною програмою предмета «Захист України. Рівень стандарту», зокрема, такі як:

- називає склад бойової групи;
- указує завдання та способи дій солдатів на полі бою;
- пояснює дії солдата на полі бою у складі бойової групи;
- розуміє обов'язки солдата в бою у складі бойової групи;
- виконує способи пересування на полі бою (колона, клин та інші) у тому числі у складі бойової групи (до 8 осіб);
- знає бойові порядки та їхнє використання під час руху;
- володіє способами знищення противника в бою у складі бойової групи;
- знає особливості дій солдата у складі бойової групи [7].

Учителям варто повідомити учням, що військовослужбовці Збройних Сил України навчаються за новими методиками та системами, максимально адаптованими до реальних умов бою та у зв'язку з імовірністю різких змін положення й можливостей сторін, бойові групи в ланці «взвод – відділення» мають вести універсальні бойові дії.

Бойовий порядок відділення, яке наступає у пішому порядку, складається з бойової лінії та БМП (БТР), що діє за особовим складом на відстані 100-200 м на одному з флангів відділення або безпосередньо у бойовій лінії. Військовослужбовці у бойовій лінії діють з інтервалом 6-8 м (8-12 кроків), для зручності ведення вогню і кращого використання місцевості (місцевих предметів) вони можуть висуватися вперед або зміщатися вбік, не порушуючи загального фронту наступу і не заважаючи діям сусідів.

З метою підвищення ефективності виконання завдань у наступальному бою при діях у траншеях, ходах сполучення, а також в особливих умовах ведення бою у відділенні можуть створюватися бойові групи («двійки», «трійки»), які ведуть наступ з інтервалом між собою 20-25 м, а між солдатами в них – 3-5 м. За своїм призначенням бойові групи можуть бути маневреними і вогневими.

Маневрена група призначається для оволодіння об'єктом атаки, знищення противника в траншеї (очищення траншеї), здійснення маневру для виходу у фланг і тил противника, закріплення досягнутого рубежу і виконання інших завдань.

Вогнева група призначається для прикриття дій маневреної групи, заборони підходу (маневру) противника до тих, хто обороняється, завершення знищення живої сили і вогневих засобів противника в об'єкті атаки і захоплення його спільно з маневреною групою.

II. Передумови та доцільність участі бойових груп у сучасних збройних конфліктах

Радимо вчителям, перш ніж, розглянути переваги та доцільність участі бойових груп у сучасних збройних конфліктах, визначити саме поняття «збройний конфлікт». Оскільки дуже часто можна зустріти одночасне застосування термінів «війна» і «збройний конфлікт», важливо пояснити учням чому ці поняття не тотожні.

Варто нагадати учням, що війна – складне суспільно-політичне явище, пов'язане з розв'язанням суперечностей між державами, народами, національними й соціальними групами з переходом до вжитку засобів збройної боротьби, що відбувається у формі бойових дій між їх збройними силами [12, с. 129].

За класичним міжнародним правом «війна» характеризується наявністю цілого ряду міжнародно-правових критеріїв: вона має бути проголошена, їй передуює тривала, завчасна підготовка, певні військово-мобілізаційні заходи в масштабі всієї країни [9].

У міжнародному гуманітарному праві термін «війна» поступово замінюється відносно новим поняттям – «збройний конфлікт», який вперше був застосований у Женевській конвенції 1949 року.

Збройний конфлікт – це вид воєнного протистояння між державами, який полягає в односторонньому або взаємному прояві агресивних сил через використання озброєння чи бойової техніки, тощо [9].

Збройний конфлікт характеризується:

- залученням до нього й високою уразливістю місцевого населення;
- застосуванням нерегулярних збройних формувань;
- використанням диверсійних і терористичних методів;
- ускладненням морально-психологічної обстановки, в якій діють війська;
- відволіканням значних сил і засобів на забезпечення безпеки маршрутів пересування, районів і місць розташування військ (сил) [9].

Термін «збройний конфлікт» ширший за обсягом, ніж термін «війна». Це підтверджується загальною для Женевських Конвенцій статтею 2, за якою норми цих документів застосовуються не тільки у випадку проголошення війни, але й щодо будь-якого іншого збройного конфлікту.

Оскільки у підручнику відсутнє визначення поняття збройного конфлікту, варто, щоби учні записали його у зошиті.

Рекомендуємо вчителям повідомити учням, що сучасні збройні конфлікти й війни в Україні, Грузії, Афганістані, Югославії, Чечні наочно підтвердили, що форми та способи тактичних дій залежать від змісту поставлених завдань, умов місцевості, характеру дій супротивника, наявних сил і засобів. Разом із тим, аналіз досвіду збройних конфліктів

засвідчив руйнацію класичних уявлень про форми та методи збройної боротьби на полі бою.

Учителям слід нагадати учням, що в минулому класичною формою збройної боротьби був ближній бій. Головні завдання у такому бою визначалися ударом: або діями піхоти, або танковим тараном з неминучими великими втратами. Для такого бою притаманні тривале позиційне протиборство сторін, масування сил на вузькій ділянці фронту з метою прориву позиційної оборони та чіткий розподіл бойових дій на наступальні й оборонні [12, с. 137].

Практично в кожному із сучасних збройних конфліктів має місце новий формат ведення бойових дій, кожна сторона вносить суттєві корективи у стратегію й тактику бою для досягнення переможних результатів. Окрім того, провідні держави світу розпочали формування матеріально-технічної бази своїх армій з розвитку озброєння та військової техніки за сучасними наукомісткими технологіями. Використання такої зброї призводить до істотних змін у змісті збройної боротьби, організації та практиці ведення бою.

Сучасна збройна боротьба набула повітряно-космічного й наземного високоманевреного характеру з одночасним веденням бойових дій на землі, у повітрі, космосі та на морі, із широким застосуванням авіаційного, ракетного озброєння, космічних засобів, високоточної зброї, засобів радіоелектронної боротьби, сил спеціального призначення та десантів.

Після ознайомлення учнів з передумовами появи нової тактики сучасного бою, учителі можуть розглянути значення бойових груп, які формуються у взводах і у відділеннях механізованих військ.

Досвід бойових дій, здобутий Збройними Силами України у зоні операції Об'єднаних сил, показав, що, за належної підготовки й необхідного забезпечення, бойові групи можуть успішно діяти, як у наступі, так і в обороні та виконувати інші види бойової діяльності.

Після опрацювання питання «Передумови та доцільність участі бойових груп у сучасних збройних конфліктах» важливо щоби учні зрозуміли, що доцільність створення бойових груп обумовлено їх здатністю:

- вести універсальні бойові дії;
- створювати гнучкий, розосереджений бойовий порядок;
- діяти успішно як в наступі, так і в обороні;
- знищувати нечисельні групи ворога;
- виконувати інші види бойової готовності.

Необхідно пояснити учням, що головною метою дій таких підрозділів є знищення супротивника, для забезпечення нормальної життєдіяльності держави.

Варто виокремити основні передумови, які призвели до зміни змісту тактичних дій сухопутних військ збройних сил, спонукали до нових

способів виконання бойових завдань та доцільності участі в сучасних збройних конфліктах бойових груп.

Однією з основних передумов визначено можливість масованого застосування високоточної зброї під час збройних конфліктів.

Другою передумовою стала вірогідність використання в бою нетипового супротивника – нечисельних, але мобільних формувань, які влаштовують засади, завдають раптових ударів, ведуть активну снайперську стрільбу, застосовують мінно-вибухові загородження.

До основних передумов, які призводять до змін у тактиці сухопутних військ Збройних Сил України, можна зарахувати й недостатню кількість сил і засобів для охорони вогневих позицій, підрозділів технічного й тилового забезпечення, відсутності суцільних фронтів.

Передумови, зазначені вище, спонукали командирів діяти нестандартно, виявляти ініціативу, шукати адекватні форми та способи тактичних дій. Діяльність військовослужбовців, щодо здатності до вироблення нових ідей, сприяла появі нових способів виконання підрозділами бойових завдань. Зростання ролі дрібних підрозділів у боротьбі з нечисельними мобільними групами противника, обумовило доцільність створення, у складі механізованих підрозділів, позаштатних бойових груп «двійок» і «трійок».

Пошук ефективних способів ведення сучасного бою в арміях держав, які беруть участь у збройних конфліктах і війнах, призвів до появи тактики групового бою. Її покладено в основу дії бойових груп, які формуються у взводах і відділеннях механізованих військ.

Отже, перевагою участі бойових груп у сучасних збройних конфліктах є можливість створення гнучкого, розосередженого бойового порядку, який здатний ефективно знищувати нечисельні групи ворога.

Рекомендуємо вчителям пояснити учням, що тактика сучасного групового бою, вирізняється ретельною організацією взаємодії у ланці «відділення-взвод-рота», відносною самостійністю прийняття учасниками бойової групи рішень щодо дій на окремих етапах бою.

Необхідно зазначити учням, що застосування тактики бойових груп потребує регулярного підвищення рівня бойової підготовки військовослужбовців, підтримки відповідного морально-психологічного стану.

Тактика ведення загальновійськового бою за участі бойових груп, які діють, як у наступі, так і в обороні та виконують інші види бойової діяльності, відображені у бойових Статутах Сухопутних військ України, Сухопутних військ США та провідних країн НАТО: Канади, Німеччини, Польщі.

III. Завдання бойових груп та дії солдат у їх складі

3.1 Завдання бойових груп на полі бою та їх склад

Рекомендуємо вчителям повідомити учням, що первинним підрозділом Сухопутних військ у Збройних силах України є механізоване відділення, до складу якого можуть входити до трьох бойових груп. Механізоване відділення – найменший тактичний підрозділ, який організаційно входить до складу механізованого взводу і бойові завдання, як правило, виконує в його складі [3, с. 33]. Слід уточнити учням, що 2-4 відділення складають взвод, 3-5 взводів роту.

Варто пояснити учням, що чисельний склад відділення залежить від організаційно-штатної структури та бойового призначення відділення, а також від кількості місць для десанту в бойовій машині закріпленої за відділенням та, як правило, складає 8-12 бійців [3, с. 33].

Для вирішення тактичних завдань у складі механізованого відділення створюються мобільні бойові групи «двійки» і «трійки».

Радимо вчителям акцентувати увагу учнів, що розподіл відділення на бойові групи дозволяє створити більш гнучкий та розосереджений бойовий порядок, підвищити ефективність вогневого ураження противника і живучість підрозділу, забезпечує взаємну підтримку і прикриття вогнем на полі бою у ході здійснення маневру. Слід нагадати учням, що основним призначенням бойових груп має бути не прорив організованої оборони противника, а дія в глибині оборони, у закритих зонах небезпеки, під час зачищення противника [3, с. 33].

Учителям необхідно зауважити учням, що склад мобільних бойових груп також залежить від організаційно-штатної структури підрозділу та завдань, які будуть ними вирішуватися.

Для учнів корисно буде дізнатися, що досвід застосування вогневих груп (англ. fireteams) набув широкої практики в Збройних силах США, у частині, що стосується взаємного маневру і вогневого прикриття вогневих груп.

В армії США вогнева група діє у складі: командира групи (автоматичний карабін), кулеметника (легкий кулемет), гранатометника (автоматичний карабін з підствольним гранатометом) і стрільця (автоматичний карабін), або піхотного снайпера (снайперська гвинтівка), або протитанкіста (автоматичний карабін та ручний протитанковий гранатомет). Загалом у відділенні 9 осіб: 2 вогневі групи та командир відділення.

У свою чергу, у Корпусі морської піхоти США відділення має 13 військовослужбовців, і складається з 3 вогневих груп на чолі з командиром відділення. До вогневої групи входять: командир групи, який обіймає посаду гранатометника (автоматичний карабін з підствольним гранатометом), кулеметник (легкий кулемет), помічник кулеметника (автоматичний карабін) та стрілець (автоматичний карабін).

Рекомендуємо вчителям розповісти учням про можливі варіанти складу бойових груп у механізованих відділеннях Сухопутних військ Збройних сил України. Пропонуємо занотувати у зошиті один із варіантів складу бойової групи механізованого відділення для дій у наступі:

– 1 група – старший стрілець (старший групи), кулеметник та стрілець;

– 2 група – командир відділення, снайпер, гранатометник, стрілець-помічник гранатометника;

– 3 група – навідник-оператор броньованої механізованої машини(старший групи) та механік водій (водій).

У разі потреби посилення відділення вогневими засобами, до складу бойових груп можуть додатково входити вогнеметник, розрахунок АГС-17 (станковий автоматичний гранатомет), або СПГ-9 (станковий протитанковий гранатомет) [1, с. 40].

Варто зазначити учням, що під час дій в обороні, склад бойових груп механізованого відділення може бути таким, як і в наступі.

Рекомендуємо вчителям пояснити учням, що бойові групи розрізняють за призначенням ведення тактичних дій, звертаючи увагу на завдання, які вони виконують на полі бою: маневру, вогневі. До складу механізованого відділення можуть входити три позаштатні бойові групи, як правило, одна – маневрена, а дві – вогневі.

Завдання маневреної групи полягає у здійсненні маневру для виходу у фланг і тил супротивника, його знищення або захоплення та утримання займаних позицій. Окремим завданням маневреної групи може бути виконання функції групи розгородження: пророблення проходів у мінно-вибухових і невибухових загородженнях, До складу маневреної групи (рис. 1), як правило, входить старший стрілець, стрілець та кулеметник [4, с. 40].

Рисунок 1 – Маневрена група

Завданням вогневої групи (рис. 2) є прикриття дій маневреної групи, заборони підходу (маневру) супротивника до тих, хто

обороняється, завершення знищення живої сили й вогневих засобів супротивника в об'єкті атаки та захоплення його спільно з маневровою групою. Очолити вогневу групу, у складі якої є кулеметник, гранатометник і стрілець-помічник гранатометника має командир відділення [4, с. 40].

Рисунок 2 – Вогнева група

Після ознайомлення учнів зі складом і завданнями бойових груп на полі бою, учителям варто уточнити, що вони не є постійними й залежать від конкретної ситуації на полі бою та рішення командира. Учителі мають повідомити учням, що командири бойових груп визначають завдання всім військовослужбовцям групи та управляють групою в бою.

Рекомендуємо вчителям наголосити учням, що особовий склад відділення лише тоді зможе забезпечити успішне виконання завдання, якщо вогнева група підтримує вогнем маневрову групу й виконує разом з нею її завдання зі знищення противника.

Учителям, бажано, під час вивчення питання «Завдання бойових груп на полі бою. Склад групи» запропонувати учням самостійно визначити основні принципи ведення бою маневреною та вогневими групами. Варто узагальнити відповіді учнів і занотувати в зошиті основні принципи ведення бою: один за всіх та всі за одного; один виконує завдання, інші підтримують і забезпечують його дії.

Для розуміння учнями обов'язків солдата в бою у складі бойової групи доцільно надати учням можливість для самостійної роботи та навчання у співпраці один із одним. Радимо вчителям об'єднати учнів у три групи, призначити кожного учня на роль військовослужбовця певної спеціальності та повідомити учням, що для першої бойової групи відведена роль маневреної групи, а двом іншим – роль вогневих груп.

Учні, відповідно до призначеної їм спеціальності, мають самостійно визначити коло завдань і дій солдатів на полі бою у складі бойової групи.

Нагадуємо вчителям про необхідність завчасно підготувати інформацію для забезпечення розуміння учнями змісту їхньої діяльності.

Інформація для:

маневреної групи. Перша бойова група: веде розвідку на відстані від 300-500 м; знищує живу силу та неброньовані цілі супротивника на відстанях 500-300 м. У складі першої бойової групи: старший стрілець (старший групи), кулеметник і стрілець. Резерв групи – найбільш підготовлений солдат, який діє за вказівкою командира: це захистить передові групи від ударів з тилу або ж замаскованих сил супротивника [4, с. 49];

першої вогневої групи. Друга бойова група: веде розвідку на відстанях 500-700 м; знищує живу силу та броньовані цілі на відстані 300-500 м; охороняє командира відділення. Варіант складу другої групи: командир відділення, снайпер, гранатометник, стрілець-помічник гранатометника [4, с. 49];

другої вогневої групи. Третя бойова група, за допомогою оптичних прицілів броньованих машин веде розвідку на відстані до 2000 м; знищує супротивника на відстані до 2000 м; знищує броньовані цілі на дальності до 1500 м. До складу третьої групи входять: заступник командира броньованої машини (БМ) – навідник оператор (кулеметник) і механік водій [4, с. 50].

Звертаємо увагу вчителів, що для закріплення учнями змісту питання «Завдання бойових груп на полі бою. Склад групи» учні класу отримають конкретне завдання, якість виконання якого, вплине на командну роботу учнівського колективу.

Підбиттям підсумків колективної роботи відділення може стати заповнена учнями таблиця «Завдання за розподілом обов'язків військовослужбовців у складі бойової групи (табл. 1).

Таблиця 1 – Завдання за розподілом обов'язків військовослужбовців у складі бойової групи

Спеціальність:	Завдання за розподілом обов'язків
1	2
старший стрілець	<ul style="list-style-type: none"> – пересуватися на полі бою різними способами до вказаного рубежу; – вести розвідку противника та місцевості на відстані від 300 м до 500 м; – долати мінно-вибухові загородження та природні перешкоди; – відкривати негайно прицільний вогонь різними способами протягом 2-3 с на глибину 100 м перед собою; – додатково управляти діями бойової групи.
кулеметник, стрілець	<ul style="list-style-type: none"> – тримати зброю готовою до негайного застосування: палець на спусковому гачку, куди дивляться очі туди має бути спрямований і ствол; – підтримувати переміщення першого стрільця

1	2
	<p>веденням прицільного вогню з-за укриття протягом 3-5 с, на дальності від 300 до 500 м з безсистемною ;</p> <p>– підтримувати переміщення першого стрільця веденням прицільного вогню з-за укриття протягом 3-5 с, на дальності від 300 до 500 м з безсистемною зміною вогневих позицій (зміна вогневої позиції після стрільби);</p> <p>вести розвідку противника та місцевості на відстані від 500 м до 700 м.</p>
командир відділення	<p>– володіти досконало основними видами озброєння і техніки відділення (бойової групи);</p> <p>– уміло командувати відділенням (бойовою групою) в бою і наполегливо домагатися виконання поставленого завдання;</p> <p>– вести влучний вогонь зі зброї;</p> <p>– орієнтуватися на будь-якій місцевості, користуватися топографічною картою, уміло використовувати прилади спостереження;</p> <p>– забезпечувати справну роботу засобів зв'язку</p>
снайпер, гранатометник, стрілець-помічник гранатометника	<p>– вести розвідку противника та місцевості на відстані на глибину 500-700 м;</p> <p>– підтримати прицільним вогнем із-за укриття тривалістю 3-5 с на відстані до 500 м дії першої бойової групи з безсистемною зміною вогневих позицій;</p> <p>– виявляти та знищувати броньовані цілі противника на відстані 300-500 м;</p> <p>– охороняти командира відділення</p>
механік-водій	<p>– спостерігати за місцевістю на маршруті руху до 50 м і сигналами (умовними жестами) інформувати командира відділення;</p> <p>– виводити за командою бойову машину на заплановані вогневі позиції (укриття);</p> <p>– маневрувати уміло бойовою машиною під час зміни вогневої позиції (укриття)</p>
навідник-оператор (кулеметник)	<p>– вести розвідку місцевості на відстані до 2000 м;</p> <p>– прикривати вогнем по 3-5 с дії перших двох груп на відстані 600-1200 м [14, с. 140].</p>

Рекомендуємо вчителям зазначити, що однією з умов успішного виконання бойовою групою завдання є уміння військовослужбовців

оцінювати обставини на полі бою. Досвічені бійці за щільністю вогню противника уміють на слух визначати вид і кількість його озброєння, приблизне розташування та місце дислокації основних сил на полі бою.

Учителям доцільно інформувати учнів, що супротивник має на озброєнні і використовує на полі бою всі види вибухонебезпечних предметів як інженерних, так і артилерійських. Слід звернути увагу учнів, що будь-які зміни, унесені до конструкції штатного вибухонебезпечного предмета, перетворює його на саморобний вибуховий пристрій і робить його небезпечним.

Розмінування та знешкодження боєприпасів пов'язано з високою небезпекою, тому вимагає від кожного бійця твердого знання та точного дотримання заходів безпеки при виконанні бойових завдань. Окрім того, бійці бойової групи мають уміти визначати призначення конкретної міни, її будову, тактико-технічні характеристики, спосіб її знищення і знешкодження.

У кожного військовослужбовця має бути «багнет-ніж», щоби проробляти проходи в загородженнях, виводити з ладу лінії зв'язку, застосовувати у рукопашному бою [2, с. 152].

Варто зазначити, що у кожній бойовій групі має бути «чотириріжкова кішка» (рис. 3) з мотузкою завдовжки 30 м, призначена для зняття з місця міни, розвідки та знищення мін натяжною дією, зрушення з місця предметів при їх перевірці на мінування. Для мін на розтяжках і тих, які встановлені на ґрунті без заглиблення потрібно мати 2-3 комплекти шнура, щоби їх знешкодити [2, с. 152].

Рисунок 3 – «Чотириріжкова кішка»

При діях відділення у складі бойових груп, спочатку долає загородження маневрена група під прикриттям вогню вогневої групи і бойової машини піхоти (БМП), після зайняття нею вказаного рубежу переміщується вогнева група, бойова машина піхоти (БМП) долає загородження за особовим складом під його вогневим прикриттям.

Рекомендуємо вчителям обов'язково акцентувати увагу учнів, що для розмінування та знешкодження боєприпасів, бійців оснащують новітньою технікою та засобами озброєння.

3.2 Обов'язки солдата в бою

У загальновійськовому бою велика роль покладається на сержантів та солдатів (рис. 4). Для досягнення перемоги над ворогом вони мають досконало знати та утримувати в постійній бойовій готовності свою зброю та бойову техніку, майстерно володіти ними та уміло застосовувати в бою. Окрім того, кожен сержант і солдат має бути готовим замінити, якщо необхідно, товариша, який вибув зі строю, тому обов'язковим є знання ними суміжної військової спеціальності.

Рисунок 4 – Солдати в бою

Кожний сержант і солдат зобов'язаний знати:

- бойове завдання взводу, свого відділення та своє завдання;
- організацію, озброєння, техніку та тактику підрозділів противника, особливо бойові можливості його танків, інших броньованих машин та протитанкових засобів, їх найбільш уразливі місця;
- озброєння і техніку свого підрозділу;
- розміри, обсяг, послідовність та терміни обладнання фортифікаційних споруд.

Окрім того:

- уміти швидко обладнувати окопи та укриття, у тому числі із застосуванням вибухових речовин, здійснювати маскування;
- постійно в ході бою вести спостереження, своєчасно виявляти противника і негайно доповідати про нього командирі;
- стійко й завзято діяти в обороні, сміливо й рішуче – в наступі, знищувати всіма способами і засобами противника, особливо його танки та інші броньовані машини, уміло пересуватися на полі бою, вибирати вогневі позиції (місця для стрільби);
- виявляти хоробрість, ініціативу та спритність у бою, подавати допомогу товаришу;
- бути фізично міцним та витривалим, володіти способами рукопашного бою;

- уміти розпізнавати повітряного противника і вести вогонь по його літаках, вертольотах та інших повітряних цілях що низько літають зі стрілецької зброї;
- захищати командира в бою, у випадку його поранення або загибелі сміливо брати на себе командування підрозділом;
- знати способи захисту від зброї масового ураження та високоточної зброї противника;
- уміло використовувати місцевість, засоби індивідуального захисту та захисні властивості машин;
- швидко і непомітно пересуватися на полі бою, що надає йому перевагу над противником;
- зброю оберігати від ударів і забруднення, особливо від попадання землі в канал ствола під час переміщення;
- долати загородження, перешкоди та зони зараження, встановлювати та знешкоджувати протитанкові та протипіхотні міни, проводити спеціальну обробку;
- не залишати своє місце в бою без дозволу командира;
- надавати першу допомогу при пораненні або ураженні радіоактивними та/або отруйними речовинами, біологічними засобами, а також запалювальною зброєю, уживаючи необхідних заходів взаємодопомоги, та продовжувати виконання завдання; якщо буде наказано рухатися до медичного пункту, узяти із собою особисту зброю; за неможливості йти на медичний пункт відповзти зі зброєю в укриття та чекати санітарів;
- уміти підготувати озброєння та боєприпаси до бойового застосування, швидко споряджати патронами обойми, магазини, стрічки; стежити за витрачанням боєприпасів та заправкою бойових машин (бойової машини піхоти, бронетранспортера, танка) паливом, своєчасно доповідати своєму командиру про використання половини або 0,75% запасу боєприпасів і заправки паливом; при пошкодженні бойових машин негайно вживати заходів щодо їх відновлення [4, с. 44].

Рекомендуємо вчителям предмета «Захист України» пояснити учням обов'язки солдата на полі бою у складі бойової групи, де він діє не завжди так, як у складі відділення. Зокрема, він не заволодіває територією, а знищує на ній противника, не утримує певний район, а мобільно в його межах пересувається з метою пошуку і знищення живої сили та захоплення об'єктів противника.

Варто підкреслити, що солдат, при виконанні поставлених завдань, у якому б складі він не діяв, має дотримуватися основних положень права війни, завжди розрізняти військових і цивільних осіб та об'єкти, а також захищати усіх цивільних осіб, що не беруть участі або вже не беруть участі у бойових діях, незалежно від часу, місця чи інших обставин.

3.3 Способи пересування солдата на полі бою

Учителям важливо пояснити учням, що у всіх видах боїв основою бойових дій є пересування. Варто зазначити, що способи пересування солдата на полі бою заздалегідь передбачити практично неможливо. Здебільшого, вони визначаються рельєфом місцевості, діями противника і завданням, яке виконує конкретний солдат [2, с. 139].

Слід повідомити учням, що перед початком пересування особовий склад має поставити зброю на запобіжник за командою «Запобіжник – СТАВ» або самостійно.

Залежно від характеру місцевості, умов, обстав і вогневих дій противника солдат, перебуваючи у пішому строю, може пересуватися:

- прискореним кроком (рис. 5а);
- бігом (рис. 5б);
- перебіжками (рис. 5в);
- переповзанням [рис. 5г].

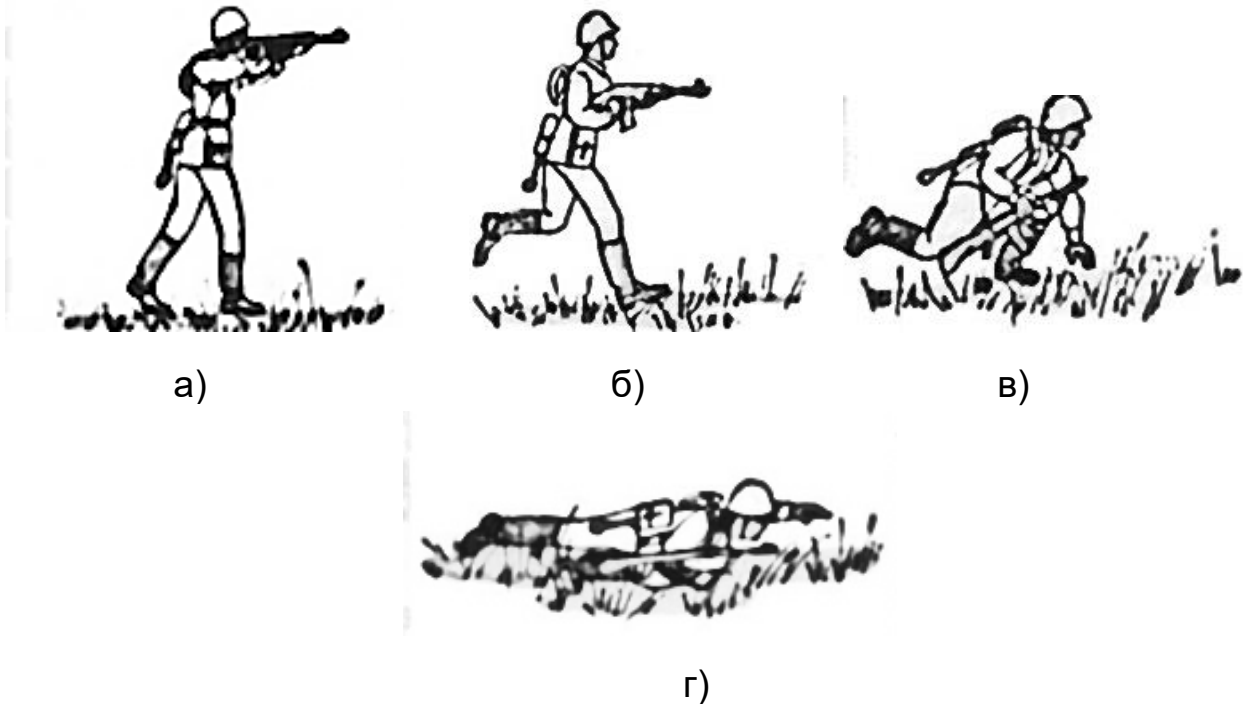

Рисунок 5 – Пересування солдата:
а) прискореним кроком, б) бігом; в) перебіжками
г) переповзанням

Доцільно зауважити учням, що порядок пересування солдата на полі бою має надзвичайно важливе значення. Варто уточнити, що атака в бою проводиться прискореним кроком, бігом, перебіжками [1, с. 118].

Рекомендуємо пояснити учням, що для подолання окремих ділянок місцевості може застосовуватися біг у повільному, середньому та швидкісному темпі. Слід роз'яснити учням особливості застосування кожного темпу бігу в бойових умовах.

Повільний біг застосовується на довгі дистанції. Темп бігу становить 150-165 кроків за хвилину при довжині кроку 70-90 см. Корпус під час бігу нахилиється вперед дещо більше, ніж при ходьбі [1, с. 119].

Біг у середньому темпі проводиться вільним маховим кроком. Корпус при цьому тримається з невеликим нахилом уперед. Швидке просування уперед забезпечується завдяки енергійному задньому поштовху, після якого нога, зігнута в коліні, виноситься стегном уперед-угору та ставиться на всю ступню. Гомілку не слід виносити сильно вперед, а ступню ставити на землю далеко від проєкції центра ваги тіла, оскільки при такій постановці ноги на землю зростає гальмівна дія переднього поштовху, спрямована в протилежний бік. Темп бігу становить 165-180 кроків за хвилину при довжині кроку 85-90 см [1, с. 119].

Швидкий біг застосовується при перебіжках, розгоні для подолання перешкод, вибіганні з укриття до бойових і транспортних машин. Корпус нахилиється вперед більше, ніж під час бігу в середньому темпі, а відштовхування ногою і рух руками проводиться енергійно. Збільшення довжини кроку забезпечується завдяки задньому поштовху ноги та швидкому винесенню стегна вперед. Нога після відштовхування виноситься вперед і вгору зігнутою в коліні та м'яко ставиться на передню частину стопи з подальшою опорою на всю стопу. Темп бігу становить 180-200 кроків за хвилину, довжина кроку – 120-150 см [1, с. 119].

Варто наголосити, що прискорений крок або біг (у повний зріст або пригнувшись) застосовується для подолання ділянок місцевості, недоступної для спостереження і вогню противника. Оскільки тривале пересування прискореним кроком дуже стомлює, при швидкісному пересуванні доцільно чергувати ходьбу та біг. У такий спосіб солдат рухається у ході атаки, тримаючи зброю в положенні готовності до негайного відкриття вогню.

Учителям необхідно звернути увагу учнів на особливості пересування солдата в бою на різній місцевості. Зокрема, потрібно пояснити учням, що прискореним кроком або бігом, слід долати ділянки місцевості, які приховані від спостереження й ураження вогнем противника. Ходьбу пригнувшись, варто застосувати, щоб приховати пересування від противника на місцевості з невисоким прикриттям (низький чагарник, висока трава, канава). При цьому способі пересування, необхідно зігнути ноги в колінах, подати корпус уперед, дивитися перед собою і рухатися широким кроком. Усі рухи виконувати вільно, без напруги.

Рекомендуємо вчителям нагадати учням, що, залежно від місцевості, пересування нею має свої особливості. Наприклад, пояснити учням, що рух угору по схилу слід здійснювати вкороченим кроком з нахилом корпусу вперед. Підйом проводити зигзагом. Рухатися потрібно

зі зміною напрямку руху навскоси поперемінно то правим, то лівим боком до схилу на трохи зігнутих ногах. Порадити учням, під час руху зигзагом, ставити стопу носком у напрямку руху. [1, с. 24].

Учителям варто підказати учням, що на схили можна також сходити прямо, способом «у лоб». Цей спосіб можна застосовувати для швидкого пересування короткими та не дуже крутими схилами. Під час руху ноги треба ставити на всю стопу «ялинкою», із розведеними вбік носками, притримуватися руками за гілки, кущі, густу траву.

Доцільно зауважити учням, що спуск по схилах зигзагом можна здійснювати так само як і підйом. Спуск по прямій необхідно виконувати спиною до схилу, ступні ставити паралельно на всю підошву, при цьому ноги тримати напівзігнутими у колінах або вільним кроком з постановкою ноги на п'яту, відхиляти корпус назад [1, с. 24].

Рекомендуємо вчителям звернути увагу учнів, що під час руху схилами, порослими рідкою травою, ноги слід ставити між пучками трави (купинами). У разі руху схилами, порослими густою і високою травою, ноги можна ставити на дотик, при цьому потрібно уникати країв нерівностей і каменів. Спуск крутими схилами можна здійснювати боком, за можливостю притримуватися рукою за нерівності схилу [1, с. 25].

Пересування по грузькому або слизькому ґрунту потрібно здійснювати короткими кроками. Ноги потрібно переставляти швидко, щоб вони не встигли глибоко загрузнути в ґрунті або зіслизнути з опори. Нogu треба ставити на всю ступню та намагатися вибирати для опори твердіші ділянки: борозни, виступи, коріння.

Рекомендуємо вчителям повідомити учням, що подолання такої природної перешкоди як осип, вимагає великої обережності. У разі, якщо маршрут проклали по осипах, потрібно враховувати, що після дощу вони більш рухомі, ніж при замерзанні. Під час руху нестійкими та великими осипами масу тіла потрібно переносити на ногу, поставлену на черговий камінь, якщо на дотик визначене його стійке положення на схилі. Слід зазначити учням, що підйом по осипах, залежно від крутості схилу, можна проводити способом «у лоб» або «зигзагом». Під час підйому дрібними нестійкими осипами, ногу потрібно ставити на всю стопу, носки розвертати назовні. Наступний крок можна здійснювати після повної зупинки осипу. При спуску дрібними нестійкими осипами, необхідно скористатися жердиною або льодорубом [1, с. 25].

Учителям необхідно зазначити учням, що на відкритій місцевості застосовуються перебіжки для швидкого та прихованого зближення з противником. Слід нагадати учням, що для перебіжки з положення лежачи необхідно спочатку поставити зброю на запобіжник, за попереджувальною командою визначити шлях руху і можливе укриття, а потім стрімко перебігти у безпечне місце. Для зручності зброю, при русі бігом, прискореним кроком і при перебіжках можна утримувати однією або двома руками. На місці зупинки – з розгону лягти на землю, та

відразу відповзти трохи вбік і, досягнувши вказаного командою місця, приготуватися до ведення вогню.

Довжина перебіжки між зупинками залежить від рельєфу та інтенсивності вогню противника і в середньому має бути 20-40 кроків. Чим відкритіша місцевість і сильніший вогонь, тим швидшою та коротшою має бути перебіжка [4, с. 53].

Учителям варто нагадати учням, що відділення, групи або окремі військовослужбовці, що залишилися на місці й ті, що висунулися після перебіжки на вказаний рубіж (зупинку) своїм вогнем прикривають тих, хто перебігає.

Слід повідомити учням, що рух ривком боєць може використовувати лише коли вогонь противника дуже слабкий та епізодичний і коли він точно знає, що по ньому не ціляться. Цей спосіб потребує дотримання певного алгоритму, а саме:

- обрати місце (укриття), до якого треба перебігти ;
- встати та побігти з максимально можливою швидкістю;
- лягти на землю та зробити перекат (швидке переповзання)

праворуч або ліворуч на 1–2 м зайняв обрану позицію.

Час перебіжки дуже легко визначити за формулою: при вставанні потрібно подумки без пауз промовляти фразу: «ВСТАВ. ПОБІГ. БІЖУ. ВЖЕ ЧАС ЛЯГАТИ» [14, с. 141]. Лягати (падати) доцільно трохи праворуч або ліворуч від заздалегідь обраного бійцем місця з метою введення в оману противника, якщо він виявить бійця під час перебігання. Перекат (швидке переповзання) допомагає максимально непомітно для ворожого спостерігача зайняти обрану бійцем позицію

Переповзання застосовується для непомітного наближення до противника й прихованого подолання ділянок місцевості, що мають незначні укриття, нерівності рельєфу та перебувають під спостереженням або обстрілом противника.

Залежно від обставин, рельєфу місцевості та вогню противника, солдат має спочатку намітити шлях пересування й приховані місця для зупинок на перепочинок, а за командою старшого в групі або самотійно, переповзти одним зі способів: по-пластунськи, напівкарачки, на боці.

Спосіб переповзання по-пластунськи (рис. 6) використовують тоді, коли кулі противника летять на висоті коліна над поверхнею землі (40–50 см).

Рисунок 6 – Пересування по-пластунськи

Боець, лежачи на животі, пересувається уперед, використовуючи руки та ноги. Ця техніка забезпечує найщільніший контакт з ґрунтом, без огляду місцевості.

Для переповзання по-пластунськи потрібно:

- лягти, щільно притиснувшись до землі;
- узяти зброю за ремінь біля верхньої антабки правою рукою та покласти її на передпліччя цієї руки;
- підтягнути праву (ліву) ногу й одночасно витягнути ліву (праву) руку якомога далі;
- відштовхнутися зігнутою ногою, пересунутися вперед, підтягнути іншу ногу, витягнути іншу руку і продовжувати рух в такий спосіб;
- зброю притиснути до себе [1, с. 53].

Рух повзком використовується, коли кулі противника летять на рівні пояса (60–80 см). На відміну від руху по-пластунськи боець має можливість підняти голову для огляду місцевості.

Рух «павуком» або «крабом», інша назва такого способу «напівкарачки» можна використовувати, коли кулі противника летять на рівні грудей. Пересування здійснюють за допомогою чотирьох або трьох кінцівок з опорою на коліна, лікті або передпліччя, будь-яким боком тіла вперед.

Для переповзання напівкарачки (рис. 7) потрібно:

- стати на коліна і, опертися на передпліччя або на кисті рук;
- підтягти зігнуту праву (ліву) ногу до грудей, одночасно ліву (праву) руку витягнути вперед;
- пересунути тіло вперед до повного випрямлення правої (лівої) ноги, одночасно підтягнувши до себе іншу зігнуту ногу, і, витягнувши вперед другу руку, продовжувати рух в тому ж порядку;
- зброю тримати: при опорі на передпліччя, так само як і при переповзанні по-пластунськи, при опорі на кисті – у правій руці [1, с. 54].

Рисунок 7 – Пересування напівкарачки

Переповзання на боці застосовується, зазвичай, при пересуванні по снігу або на піщаній місцевості, при переповзанні з кулеметами, при доставленні боєприпасів, їжі та при винесенні поранених з поля бою [2, с. 140].

Для переповзання на боці треба:

- лягти на лівий бік;

– підтягнути вперед ліву ногу і зігнути в коліні, спертися на передпліччя лівої руки, каблуком правої ноги впертися в землю якомога ближче до себе;

– розігнути праву ногу, просунути тіло вперед, не змінюючи положення продовжувати рух;

– зброю тримати правою рукою, поклавши її на стегно лівої ноги (рис. 8).

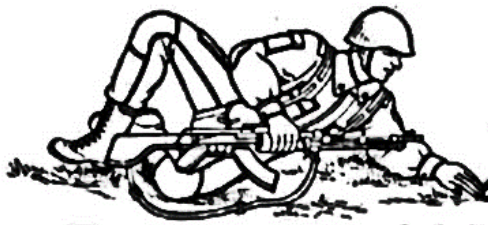

Рисунок 8 – Пересування на боці

«Котячий» рух

Цей спосіб полягає у пересуванні зі зброєю наготові, на півзігнутих ногах, нахиливши тулуб уперед та легко вигнувши спину дугою. Положення рук при цьому має бути якомога нижче та з максимальним зведенням ліктів один до одного. Такий спосіб пересування доречний під час пересування бійців у лісі, чагарниках, у приміщеннях, тобто в умовах готовності до раптового близького контакту з противником. [14, с. 141].

Подолання перешкод під час пересування на полі бою здійснюють у будь-який зручний спосіб, але лише за умов максимально можливої прихованості дій та можливості їх подолання без зупинок і затримок.

Звертаємо увагу вчителів, що до навчальної програми предмета «Захист України. Рівень стандарту» внесено виконання нормативу «Пересування на полі бою» [7].

Умовою (порядком) виконання цього нормативу визначено, що вихідним положенням для учня є вогнева позиція. Учитель має обов'язково ознайомити учнів із тактичними обставинами, лише після цього можна поставити перед ними завдання вийти на новий рубіж. За командою вчителя «Учень Петренко, на рубіж – уперед!» учень, ураховуючи місцевість, долає 50 м: перебіжкою 15 м, переповзанням попластунськи 20 м і перебіжкою 15 м. Час відраховується від команди на пересування до досягнення вказаного рубежу і приготування до стрільби.

Для успішної здачі нормативу «Пересування на полі бою» необхідно провести тренування, спираючись на компетентність учнів, яка була сформована в процесі вогневої підготовки.

Для виконання умови щодо забезпечення вихідного положення нормативу «Пересування на полі бою» вогневу позицію доцільно обрати на об'єкті навчально-матеріальної бази для проведення занять з тактичної підготовки – навчально-тренувальному комплексі [7].

Нагадуємо, що для практичних занять і тренувань з основ військової справи слід обирати обмежену ділянку біля закладу загальної середньої освіти, її розміри визначити шляхом моделювання.

Рекомендуємо вчителям ознайомити учнів зі способами пересування на місцевості в такій послідовності:

- назвати спосіб пересування;
- указати де та з якою метою він використовується;
- показати, відповідно до місцевості, як застосовується спосіб у цілому з коротким поясненням порядку виконання.

На практичному занятті з тактичної підготовки вчителям потрібно показати як треба діяти на місцевості, застосовуючи той або інший спосіб пересування, використовуючи обладнану ділянку місцевості.

Рекомендуємо вчителям показати учням місця, які можна використовувати для укриття на обраній місцевості, та пояснити, як обрати оптимальний шлях руху до об'єкта атаки, де і які застосовувати способи пересування й можливий вплив противника.

Радимо вчителям особисто показати техніки пересування: прискорений крок на повний зріст і пригинаючись, біг, перебіжки, переповзання по-пластунськи, напівкарачки і на боці.

Наприклад.

З вихідного положення йти прискореним кроком, потім перейти на біг. Наблизитись до чагарника, пригнутися, вибрати зручне місце, лягти. Пояснити, що далі пересуватися в зріст небезпечно, тому що ділянка місцевості від кущів до канави відкрита й може обстрілюватися противником, тому її необхідно подолати перебіжками та показати, як це робиться.

Подати команду для перебіжки, поставити автомат на запобіжник, швидко підхопитися, пробігти 20-40 кроків, упасти на землю, відповзти (перекотитися) у бік (якщо є – за укриття), потім знову підхопитися добігти до канави й лягти в неї, приготуватися до стрільби. Після цього пояснити, що далі небезпечно пересуватися перебіжками. Для непомітного наближення до вогневої точки противника, раптового нападу та її знищення, необхідно пересуватися переповзанням. Показати учням техніку виконання переповзання по-пластунськи, напівкарачки і на боці.

Закінчивши показ у цілому, учителю потрібно повернутися з учнями у вихідне положення і повідомити порядок відпрацювання показаних дій у послідовності: пересування прискореним кроком (бігом), пересування перебіжками, пересування переповзанням.

У результаті поєднання показу з поясненням в учнів складається не тільки зорова уява про спосіб пересування, а й формується здатність правильно виконувати дії.

Розучування способів пересування проводиться з метою засвоєння учнями правильного його виконання. У залежності від складності способу пересування, розучування проводиться:

- у цілому;
- за розподілом;
- за допомогою підготовчих вправ.

Нагадуємо вчителям предмета «Захист України», що ознайомлення зі способом пересування повинно дати учням правильне уявлення про нього. Доцільно вчителям ознайомлення зі способами пересування проводити в такій послідовності:

- назвати спосіб пересування;
- указати де та з якою метою він застосовується;
- подати команду за якою він виконується;
- показати як виконується пересування.

Радимо ознайомлення зі способом пересування провести за мінімальний час. Пояснення для учнів має бути коротким, чітким і ясным.

Навчання учнів способам пересування рекомендуємо розпочати з вивчення руху прискореного кроком. Необхідно роз'яснити учням, що такий вид пересування, застосовується як для зближення з противником, так і під час атаки переднього краю.

Рекомендуємо вчителям тренування учнів розпочати з підготовчої вправи «Рух прискореним кроком із веденням вогню на ходу». За командою вчителя «Раз, два» учням необхідно зробити два кроки з указаним темпом, автомат тримати напереваги, одночасно спостерігати за противником. На рахунок «Три» прикласти автомат до плеча та прицілитись. На рахунок «Чотири» продовжити рух і здійснити прицільний постріл.

Вивчення способу варто проводити у складі відділення з інтервалом між учнями у два кроки. Подавати команду на початок самостійного тренування: «Вправу, на чотири рахунки, за розподілом, роби – РАЗ (ДВА, ТРИ, ЧОТИРИ). Тренування доцільно супроводжувати підрахунком уголос: «Вправу на чотири рахунки з підрахунком у голос – почи-НАЙ», а при набутті навичок – за командою: «Вправу на чотири рахунки, виконати. Почи-НАЙ».

Для закріплення отриманих навичок учителям можна подавати команду, наприклад: «Учень Самойленко, на рубіж: каміння-кущі прискореним кроком – УПЕРЕД!».

Учень Самойленко виконує команду, а вчитель і учні спостерігають за його діями. По досягненні ним зазначеного рубежу вчитель подає команду наступному учню для пересування на цей же рубіж [6, с. 78].

У ході навчання техніки пересування прискореним кроком учителям варто пояснити учням, що при пересуванні прискореним кроком або бігом подовження кроку збільшить темп прискореної ходьби, тому потрібно швидше й дужче розгинати ту ногу, що позаду, і більше виносити другу ногу стегном уперед. Кожний учень повинен постійно вести спостереження за противником. Зброю можна тримати як зручніше, але вона завжди повинна бути спрямована в бік цілі.

Під час вивчення способу пересування бігом учителям варто підкреслити, що такий вид пересування використовується для зближення з противником або для маневру з метою виходити із зони вогню противника, а потім показувати учням порядок виконання способу, положення зброї, та враховуючи, що спосіб близький до пересування прискореним кроком, переходити до його засвоєння в складі відділення.

Радимо вчителям подавати учням команду: «Відділення, на рубіж: дерево – куці бігом – РУШ» і залишатися на вихідній позиції. Після того як учні виконають завдання, за допомогою сигнальних прапорців передати їм команду «Увага», «Усі до мене», за якою вони в колону по одному, у складі відділення, повинні зібратися на вихідній позиції. Рекомендуємо вчителям, для дотримання учнями певного напруження сил, повторити тренування способу пересування бігом спочатку в повільному темпі, потім прискорити темп і домагатися від усіх учнів дотримання швидкості бігу встановленого нормативом [6, с. 78].

Після того, як учні засвоїли дії щодо пересування прискореним кроком і бігом, учителям можна переходити до відпрацювання наступного способу – пересування перебіжками.

Важливо пояснити учням, що такий спосіб пересування застосовується під вогнем противника й потребує швидкості та спритності руху, щоби противник не встиг уразити під час перебіжки. Слід підкреслити, що перебіжку потрібно здійснювати з положення лежачи, а на ділянці, що повинна долатися перебіжками, необхідно вибрати укриття для перепочинку й намітити шлях руху від одного укриття до іншого. Досягнувши рубежу збоку укриття для перепочинку, учень повинен з наскоку залягти й відповзти за нього, для того, щоби противник не міг взяти під приціл місце падіння й уразити його, коли він буде підійматися для наступної перебіжки. Учителям варто наголосити учням, що дистанція перебігання залежить від місцевості, вогню противника та становить 20-40 кроків.

Рекомендуємо вчителям після показу учням порядку пересування перебіжками, перейти до тренування, розподіливши такий спосіб пересування на три підготовчі вправи.

Підготовча вправа № 1 «Схоплення»

За командою «УПЕРЕД» потрібно швидко підхопитися з положення наготові до стрільби лежачи, пробігти вперед 5-6 кроків та зупинитися. За командою повернутися у вихідне положення.

Вправу слід вивчити за розподілом: на рахунок «Роби – РАЗ» – поставити автомат на запобіжник; на рахунок «Роби – ДВА» – скласти ноги разом, притиснути правою рукою автомат до правого боку, дивитися прямо перед собою, намітити напрям перебігання; на рахунок «Роби – ТРИ» – віджатися на обох руках від землі, подати праву (ліву) ногу вперед та підхопившись, пробігти вперед 5-6 кроків [6, с. 79].

Підготовча вправа № 2 «Схоплення з пробіганням 20 кроків»

Радимо розпочати вивчення вправи з визначення часу на перебіжку (не більше 5 секунд). За командою «Схоплення з пробіганням 20 кроків» учні мають виконати такі дії, як і в першій підготовчій вправі, але схопитися та пробігти 20 кроків, витративши на це не більше 4-5 секунд [6, с. 79].

Підготовча вправа № 3 «Підготовка до стрільби після перебіжки»

Зважаючи на складність виконання підготовчої вправи № 3, бажано, ще раз показати учням техніку падіння на землю, від повзання вбік і приготування до стрільби та розпочати навчання з відпрацювання кожної дії окремо.

Вправу вивчити за розподілом: на рахунок «Роби – РАЗ» – здійснити падіння на землю; на рахунок «Роби – ДВА» – відповзти в правий (лівий) бік на декілька кроків, дивитися прямо перед собою, намітити напрям перебігання; на рахунок «Роби – ТРИ» – підготуватися до стрільби та зробити постріл. Відпрацювати вправу в цілому в міру засвоєння учнями кожної дії окремо [6, с. 79].

Важливо вправу завершити вивчення способу пересування перебіжками командою: «Відділення, у напрямку дерева на рубіж куці – каміння перебіжкою – УПЕРЕД».

Рекомендуємо вчителям звернути увагу на стрімкість пересування, вдалий вибір місця для перепочинку, правильність приготування для ведення вогню, дотримання правил безпеки при поводженні зі зброєю та слідкувати за тим, щоб учні, вели постійне спостереження за противником.

Лише після того, як учні опанували перебіжку у складі відділення, подати сигнал прапорцями «Увага», «Усі до мене». Повернути відділення бігом в колону по одному. Нагадуємо, що, у такий спосіб, одночасно можна закріпити й техніку пересування прискореним кроком і бігом.

Важливо пояснити учням, якщо неможливо пересунутися на полі бою перебіжками через вогонь противника й особливості місцевості, то військовослужбовець для виконання бойового завдання, пересувається переповзанням.

Учителям необхідно показати учням техніку переповзання трьома способами (по-пластунськи, напівкарачках та на боку) та приступити до розучування вправ.

Переповзання по-пластунськи

Вправу слід виконати за командою: на рахунок «Роби – РАЗ» – лягти щільно на землю, правою рукою взяти зброю за ремінь біля верхньої антабки, покласти на передпліччя правої руки, підтягнути праву ногу й одночасно просунути ліву руку якомога далі; на рахунок «Роби – ДВА» – відштовхнутися зігнутою правою ногою, пересунути тіло вперед, підтягнути ліву ногу, витягнути праву руку вперед [6, с. 89].

Після вивчення вправи перейти до тренування. Подати команду: «Відділення на рубіж: кущ – улоговина по-пластунськи – УПЕРЕД». Якщо спосіб пересування виконують неправильно, слід зупинити відділення, повернути у вихідне положення та вказати на характерні помилки.

Наприклад, при переповзанні по-пластунськи, помилкою може стати високо піднята голова учнів, неуміння вести постійне спостереження за противником, повільні дії, неуміле використання місцевості й місцевих предметів при пересуванні, зроблений неправильний вибір місця для стрільби, зброя не поставлена на запобіжник, завдання ударів та забруднення зброї, особливо, від попадання сторонніх предметів у канал ствола.

Переповзання напівкарачки

Вправу можна вивчити за розподілом: на рахунок «Роби – РАЗ» – треба встати на коліна й опертися на передпліччя або на кисті, підтягнути зігнуту праву (ліву) ногу під груди, одночасно ліву (праву) руку витягнути вперед; на рахунок «Роби – ДВА» – пересунути тіло вперед до повного випрямлення тіла правої (лівої) ноги, одночасно підтягнути до себе іншу зігнуту ногу, витягнути іншу руку та продовжити рух у тому ж порядку [6, с. 80].

Після вивчення вправи перейти до тренування. Подати команду: «Відділення на рубіж: кущ – улоговина напівкарачки – УПЕРЕД».

Переповзання на боці

Вправу варто вивчити за розподілом: на рахунок «Роби – РАЗ» – лягти на лівий бік, підтягти вперед ліву ногу, зігнуту в коліні, опертися на передпліччя лівої руки правою ногою упертися каблуком у землю якомога ближче до себе; на рахунок «Роби – ДВА» – розігнути праву ногу, пересунути тіло вперед, не змінюючи положення, продовжувати рух у тому ж порядку [6, с. 80].

Після вивчення вправи перейти до тренування. Подати команду: «Відділення на рубіж: кущ – улоговина на боці – УПЕРЕД».

Нагадуємо вчителям щодо необхідності під час тренування при переповзанні будь-яким способом вимагати від учнів правильного поведіння зі зброєю: поставити на запобіжник, оберігати від ударів і забруднення, особливо від попадання сторонніх предметів у канал ствола.

По завершенню вивчення способів пересування рекомендуємо організувати тренування учнів у пересуванні комбінованим способом відповідно до виконання нормативу «Пересування на полі бою».

Рекомендуємо вчителям, з метою практичного закріплення рівня знань, умінь та навиків учнів щодо способів пересування на навчально-польових тренувальних зборах (заняттях), організувати комплексне тренування, яке доречно проводити ігровим методом, за ввідним, а в умовах воєнного стану, – за ситуацією.

3.4 Способи пересування солдата у складі бойової групи

Способи пересування вказують на те, як підрозділи пересуваються на місцевості. При виборі того чи іншого способу пересування враховуються фактори, якими є: управління, розосередження, швидкість, охорона та імовірність зустрічі з противником.

Рекомендуємо вчителям для повного розуміння учнями поняття пересування підрозділів дотримуватися таких правил:

- уміти визначати порядок пересування як розташування елементів підрозділу й військовослужбовців у бойовій групі під час пересування;

- уточнювати його складові: порядок, способи пересування та дії;

- наголошувати на фактори, які визначають вибір того чи іншого способу пересування: управління, розосередженість, швидкість, охорона й імовірність зустрічі з супротивником;

- роз'яснювати залежність вибору порядку пересування від оцінки тактичної обстановки;

- звертати увагу на необхідність діяти скритно, володіти всіма способами пересування й обирати найбезпечніший з них для унеможливлення ураження на полі бою;

- указувати на три основні способи дій: звичайне пересування, обережне пересування, обережне пересування перекатами.

Для кращого розуміння учнями особливостей кожного зі способів переміщення радимо їх записати у зошиті.

Звичайне пересування

За такого способу відстань між солдатами становить приблизно 10 м, між відділеннями – 20 м. Це забезпечує:

- більший контроль за бійцями, ніж під час обережного пересування, але менший, ніж за обережного пересування перекатами;

- мінімальне розосередження;

- максимальну швидкість пересування [4, с. 50].

Обережне пересування

Такий спосіб пересування є основним. Відстань між солдатами становить приблизно 20 м, між відділеннями – 50 м. Це забезпечує:

- надійне управління;

- достатнє розосередження;

- високу швидкість пересування;

- надійну охорону з фронту [4, с. 51].

Обережне пересування перекатами

Спосіб обережного пересування перекатами передбачає відстань між солдатами 20 м. Відстань між відділеннями залежить від обставин на полі бою та забезпечує:

- надійне управління;

- максимальне розосередження;

- мінімальну швидкість пересування;
- надійну охорону [4, с. 52].

Учителям варто зауважити учням, що вибір одного з трьох способів пересування солдата на місцевості головним чином визначають дії супротивника. Якщо зустріч із ним малоімовірна, – використовують просте пересування, якщо можлива – обережне пересування, якщо очікувана, то доцільно застосовувати обережне пересування перекатами.

Після ознайомлення учнів із особливостями пересування, слід перейти до розгляду дій механізованого відділення в бою у складі бойових груп, повідомити, що такий спосіб застосовують, як правило, при наступі в глибині, на поспішно зайняту оборону противника, при веденні боїв у ході переслідування невеликих груп противника.

Учителям слід звернути увагу учнів на завдання, що доводяться перед початком бою командирів відділення, старшим усіх трьох бойових груп, кожному солдату.

Командир механізованого відділення вказує командирові відділення напрям наступу, смугу висунення, рубіж переходу в атаку (або умовний сигнал для переходу в атаку), спосіб та об'єкт атаки, напрям продовження наступу.

Командир відділення повідомляє старшому бойової групи про напрям наступу, смугу висунення, рубіж переходу в атаку (або умовний сигнал для переходу в атаку), спосіб атаки противника, об'єкт атаки, напрям продовження наступу. Варто нагадати учням, що атакувати противника можна з фронту, із виходом у фланг або тил, одночасно із застосуванням засобів задимлення або без них.

Завдання кожному солдатіві, як під час висунення до переднього краю противника, так і при зближенні з противником, визначають старші бойових груп. Слід підкреслити, що зазначені завдання, через кожні 50-100 м, можуть уточнюватися з урахуванням характеру дій противника або втрат особового складу.

Учителям необхідно довести до відома учнів, що в наступі інтервали між бійцями бойової групи мають становити 5-6 кроків. Окрім того, кожному солдату, із урахуванням умов місцевості, на напряму дії групи мають указати 2-3 вогневі позиції. Важливо звернути увагу учнів, що після декількох коротких черг з автомата, бійці зобов'язані змінити вогневі позиції. При переході в атаку бійці зобов'язані дотримуватися дистанції, яка забезпечує візуальне спостереження за діями інших та взаємну підтримку вогнем.

Рекомендуємо вчителям ознайомити учнів із двома способами переміщення на полі бою маневреної групи у складі старшого стрільця (старшого групи), кулеметника, стрільця.

Учителям слід уточнити для учнів, що пересування у наступі на полі бою маневреної групи має бути послідовним.

Перший спосіб переміщення: спочатку найбільш підготовлений та фізично розвинений солдат (стрілець) у групі, під вогневим прикриттям кулеметника та старшого стрільця, використовуючи різні способи пересування на полі бою, двома-трьома «кидками» має вийти на рубіж 50-100 м. Учням слід уточнити, що довжина «кидків» стрільця залежить від умов місцевості, інтенсивності вогню противника та в середньому складає 20-40 кроків. Після заняття вказаного рубежу, стрілець має обладнати перед собою бруствер, приготуватися до ведення вогню для прикриття пересування решти бійців бойової групи. Після переміщення першого стрільця під вогневим прикриттям його та старшого групи, переміщується кулеметник, а потім старший групи [4, с. 54].

Другий спосіб переміщення: спочатку стрілець під вогневим прикриттям кулеметника та старшого стрільця (старшого бойової групи), використовуючи доцільні способи пересування на полі бою, має зробити перший «кидок» і приготуватися до ведення вогню. Після переміщення першого стрільця, під вогневим прикриттям його та старшого групи, перший «кидок» має зробити кулеметник, а потім – старший групи [4, с. 55]. Учителям необхідно уточнити для учнів, що пересування зазначеним способом бійці здійснюють до виходу на зазначений рубіж.

Рекомендуємо вчителям акцентувати увагу учнів, що пересування бійців має бути безсистемним, адже вони повинні постійно змінювати позицію після відкриття вогню. Після кожної черги з автомата, бійцям необхідно відповзти вбік, перекотитися на 3-5 метрів, лише тоді відкрити вогонь, знову зробити перебіжку. Важливо, щоби учні усвідомили, що лише в такий спосіб можна вберегтися від ураження вогнем противника, захистити своє життя й життя бійців групи та виконати бойове завдання.

Звертаємо увагу вчителів, що, залежно від тактичних обставин й прийнятого командиром взводу рішення, послідовність переміщення решти військовослужбовців у бойових групах, як і бойових груп у цілому, може бути різноманітною, здійснюватися безсистемно, із використанням умовних сигналів (жестів) та команд.

Учителям варто повідомити учням, що після переміщення вперед найбільш підготовленого і фізично розвиненого солдата, під його прикриттям можуть висуватися по одному військовослужбовці з другої та третьої вогневих груп. Для забезпечення пересування на полі бою решти особового складу можливі інші комбінації висунення бійців на рубіж 50-100 м. Наприклад один із першої, та два з другої вогневої групи, або по два військовослужбовці з кожної. Для підвищення темпу наступу та забезпечення пересування на полі бою особового складу, можна одночасно висунути по одному солдату з кожної групи на рубіж до 50-100 м. Учням слід уточнити, що командир відділення й кулеметник висувуються, як правило, останніми.

При вивченні змісту теми «Індивідуальні дії солдата та взаємодії у складі двійок та груп» доцільно розглянути першим порядком пересування солдата в бою у складі «двійки».

Пересування бійців (№ 1 – 1-й боєць, № 2 – 2-й боєць, № 3 – 3-й боєць), у складі «двійки» розглянемо за трьома етапами:

- прикриває вогнем № 1, пересувається № 2;
- заліг № 2, зробив прицільний постріл або чергу та сповістив № 1 про готовність прикрити його пересування;
- прикриває вогнем № 2, пересувається № 1 [4, с. 56].

Учителям необхідно нагадати учням, що боєць, який відкриває вогонь, повинен вигуком «Тримаю!» або «Прикриваю!», або в інший спосіб повідомити про готовність прикрити вогнем напарника.

Після ознайомлення учнів із порядком пересування солдат в бою у складі «двійки», учителям варто розглянути пересування у складі «трійки». Необхідно пояснити учням, що «трійка» розбивається на дві підгрупи: перша – один солдат; друга – два солдати. Їхні дії такі самі, як у «двійці», коли одна група пересувається, то інша група її прикриває. Наголосити, що уперед завжди висувається один солдат, а двоє підтягуються до нього, щоби не перекивати йому сектор обстрілу.

Розглянемо пересування бійців у складі «трійки»:

- прикривають вогнем № 1, № 3, пересувається № 2;
- заліг № 2, зробив прицільний постріл або чергу та сповістив № 1, № 3 про готовність прикрити їх пересування;
- прикриває вогнем № 2, пересувається № 1, № 3 [4, с. 57].

Учителі мають нагадати учням, що підготовленому солдатіві на виконання прицільного пострілу потрібно приблизно 5 секунд, тому що за 3 секунди короткої перебіжки супротивник не встигне зробити прицільний постріл.

Для запам'ятовування довжини цієї короткої дистанції рекомендуємо використати вислів: «Я встав – він мене побачив – до низу». На кожне слово потрібно зробити один крок. Учителям слід нагадати учням, що спосіб прорахунку часу реакції противника на власні дії доцільно використовувати в різних ситуаціях. У разі прицільного вогню супротивника потрібно переміщуватися від одного укриття до іншого, змінюючи напрям переміщення по фронту.

Рекомендуємо вчителям обов'язково роз'яснити учням, що у випадку неможливості одночасно визначити увесь шлях, потрібно спланувати напрям хоча б для кількох найближчих пересувань. Падати краще не за укриття, а поруч і лише потім заповзти за нього. Перед початком нового перебігання необхідно відповзти від укриття, завжди залишати укриття потрібно іншим шляхом, ніж тим, за яким до нього потрапили. Такі дії солдата завадять супротивнику визначити місце звідки він почне рух, можливості завчасно прицілитися. Це допоможе не допустити невинуватих втрат.

Після того, як учні засвоїли порядок пересування солдата в бою у складі «двійки», «трійки» учителям можна приступати до навчання бойових порядків бойової групи у складі восьми військовослужбовців. Вони мають нагадати учням, що під бойовими порядками розуміють шикування бойової групи для ведення бою [3, с. 35].

Бойові порядки дозволяють максимально ефективно застосовувати тактику й озброєння, переміщувати на нові позиції, як розвідувальну групу, так і невеликий пошуковий загін. Водночас вони мінімізують вірогідність втрат від вогню противника, їх просто використовувати та комбінувати залежно від ситуації на полі бою. Шикування бойової групи сприяє завчасній обізнаності бійців із «правильним» місцем шикування та взаємодії з іншими.

Учителям варто пояснити учням, що саме командир бойової групи, залежно від обставин та особливостей місцевості, обирає, змінює та комбінує бойові порядки. Окрім того, командир відділення (групи) повинен добре вивчити маршрут руху та прокласти його по найбільш безпечному маршруту, продумати в який спосіб його подолати [4, с. 77].

Учителі мають нагадати учням, що головним правилом при висуванні до місця проведення бою є необхідність уникнення торованих доріг через імовірність їх мінування. Окрім того, необхідно зауважити учням, що місця ймовірних засідок можна обстріляти, й тим самим, спровокувати супротивника виявити себе відкриттям вогню у відповідь. У разі потреби неодноразового руху бойової групи одним і тим же маршрутом, розвідані нею місця ймовірних засідок ворога, бажано замінювати або організувати засідку на його засадну групу [4, с. 77].

Рекомендуємо вчителям розглянути з учнями деякі можливі бойові порядки бойової групи до восьми військовослужбовців. Доцільно повідомити учням як про переваги, так і про недоліки кожної з побудов бойового порядку.

Порядок пересування «класичною колоною» (рис.9)

Рисунок 9 – Пересування «класичною колоною»

Бійці йдуть один за одним позаду старшого бойової групи (передового). Відстань між військовослужбовцями залежить від видимості або конкретної ситуації.

Сектор вогню передового у колоні – 120 градусів прямо перед ним. Другий боєць відповідає за 90-градусний сектор обстрілу вліво від нього. Третій перекриває такий же сектор праворуч. У такий спосіб, усі військовослужбовці, крім того, хто замикає, ділять сектори обстрілу в шаховому порядку. Той хто замикає відповідає за 120-градусний сектор обстрілу колони позаду.

Пересування колоною має низку переваг:

- спрощено передачу сигналів і повідомлень між бійцями;
- полегшено пересування, підвищено скритність;
- зменшено й прискорено усунення розривів у строю.

До недоліків класичної колони як бойового порядку можна віднести неможливість ведення вогню вперед з усіх видів зброї, через те що бійці йдуть один за одним, без ризику вразити своїх може тільки «передовий». Отже, головним недоліком такого бойового порядку є його вразливість до засідок з флангу. Тому, використовувати його варто лише для прихованого маршу або кидка з обов'язковим страхуванням з флангів колони дозорними. У лісі, як правило, використовують підвид колонного порядку, таку ж побудову строю, але двома паралельними колонами. Такий підвид, не покращує ефективності використання зброї, хоча захищає підрозділ від атаки з флангів. Окрім того, дві короткі колони бійців рухатимуться швидше, ніж одна довга [3, с. 35].

Важливо пояснити учням, що для управління колоною, командир, окрім автомату й боєприпасів, потрібно мати портативну радіостанцію. Кожний боєць, як абонент у мережі колони, повинен міцно засвоїти, що з початком бою він зобов'язаний постійно бути на зв'язку, але не виходити в ефір без потреби. Слід користуватися кодовими фразами й сигналами. Для управління колоною варто застосовувати систему простих і зрозумілих жестових сигналів, які можна передавати по колоні руками та зброєю [4, с. 76].

Порядок пересування «клином» (рис. 10)

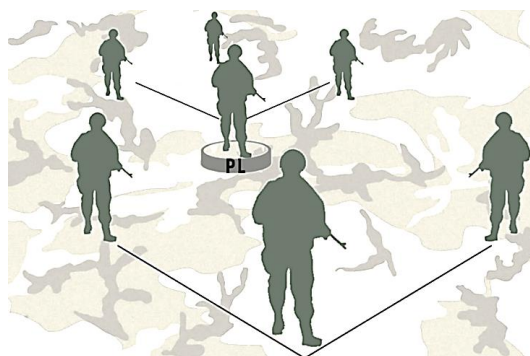

Рисунок 10 – Пересування «клином»

Стрій атаки клином слід використовувати у взаємодії з відділеннями супроводу. Контроль тилу основної групи не передбачено, оскільки його має здійснювати якраз супровід, який шикуються такими ж

клинами. Такий порядок можна утворити, якщо змістити кожного військовослужбовця вліво та вправо від передового (бійця, який іде попереду бойової колони). Зверху шикування бойової групи нагадує клин або букву «V». Клин можна використовувати для фронтальної атаки.

Пересування клином має такі переваги:

- можливість візуально контролювати максимально можливий простір;
- такий порядок важче атакувати із засідки завдяки взаємодії клинів;
- можна спрямувати весь бойовий арсенал клину по цілях, які розташовані попереду нього.

Недоліком клину як бойового порядку є ускладнена комунікація між військовослужбовцями, що може завадити своєчасному отриманню ними команди на повороти, що сприяє утворенню розривів між бійцями. Окрім того, таке шикування при довготривалому русі на пересіченій місцевості та в лісі призводить до швидкого виснаження бійців [3, с. 36].

Порядок пересування «ромбом» (рис. 11)

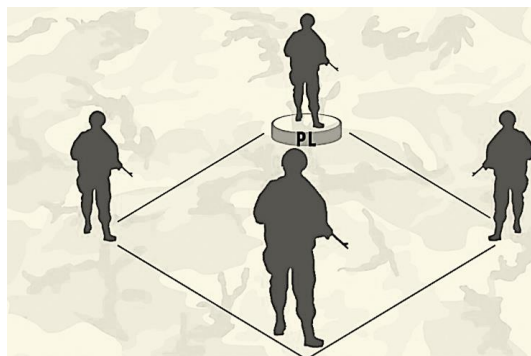

Рисунок 11 – Пересування «ромбом»

Порядок пересування «ромбом» застосовують під час наступу в глибині оборони противника коли відділення діють незалежно. Слід пояснити учням, що такий порядок руху для бойової групи зі складом 4 бійці утворити просто, достатньо бійця, який замикає стрій поставити за тим хто є напрямним. Якщо в бойовій групі є п'ять бійців, командир бойової групи займає позицію в центрі за напрямним і попереду того, хто замикає. Підкреслити, що такий порядок пересування є гарною альтернативою для пересування клином.

Переваги в разі використання ромбоподібного порядку:

- можна збільшити відсоток зброї, яку застосовують для ураження противника перед фронтом;
- можливість миттєво змінювати напрямок руху, займати кругову оборону, перешиковуватись у клин для атаки.

Недоліком такого порядку є унеможливлення одночасно використовувати всю зброю проти противника, зокрема, у напрямку вперед [11].

Рекомендуємо особливу увагу учнів звернути на способи пересування в зонах небезпеки, які розділяють на дві категорії – лінійні й відкриті.

До найпоширеніших типів лінійної зони небезпеки відносять стежки, дороги, береги річок і сухі річища, а також території вздовж парканів, стін, алей тощо. Ворог використовує такі місця для роботи снайпера й організації засідок для раптового захоплення бойової групи.

Найефективнішим для подолання лінійної зони небезпеки визнано спосіб під назвою «шевроном до дороги». За допомогою такого способу бойова група у складі восьми бійців може іноді перетнути зону небезпеки за 9-10 секунд. Важливо підкреслити, що головною формою захисту життя бійців є швидкість і скритність подолання лінійної зони небезпеки. Бойова група за сигналом про наближення до небезпечної зони, зупиняється, бійці скорочують інтервали, стають «плече до плеча». Командир визначає маршрут кидка так, щоби зону небезпеки можна подолати вздовж найбільш віддаленого від противника боку.

Старший боєць під прикриттям має пробратися вперед на відстань з якої можна оцінити ситуацію справа і зліва. Якщо противника не видно, він повинен зайняти позицію, за якої його плече, на якому зазвичай кріпиться шеврон підрозділу, «дивилося» у напрямку подальшого руху групи. Тому спосіб і називають «шевроном до дороги» (рис. 12).

Рисунок 12 – Переміщення «шевроном до дороги»

Бажано пояснити учням спосіб побудови порядку пересування «шевроном до дороги», який полягає у тому, що негайно, після зупинки першого, наступний боєць повинен зайняти позицію поряд із ним, і дає команду побратимові: «Пішов». Старший боєць миттєво перетинає небезпечну зону й займає позицію «шевроном до дороги», контролюючи наступний відрізок кидка. Така схема працює і далі, кожний наступний заміняє попереднього бійця. Спосіб пересування «шевроном до дороги» передбачає, що передовий боєць контролює ситуацію з лівого флангу, а той хто замикає – з правого [11].

Рекомендуємо вчителям повідомити учням, що командири при плануванні маршруту, уникають перетину відкритої зони до якої відносять поля, луки, низини, береги водойм, випалені місця, злітні

смуги. У разі, якщо це зробити неможливо, бойова група долає такі зони способом пересування «сердечко». Таке переміщення командир будує шляхом розбивки загону на підгрупи. Босць, який іде попереду, повинен зупинити групу та подати сигнал про наближення до небезпечної зони. Розвідати небезпечну зону повинен командир. Він особисто має розмістити декількох бійців за 20-50 метрів на правому та лівому флангах (залежно від ландшафту і видимості далекого краю зони).

Радимо вчителям звернути увагу учнів, що командир загону може вислати третю команду через небезпечну зону, спланованим раніше маршрутом, лише після того, як він виставив правий і лівий пости безпеки, організував спостереження на флангах і за найвіддаленим боком зони небезпеки.

Зачаївшись на найвіддаленішому боці зони небезпеки, третя підгрупа має зупинитися. Якщо противника не виявлено, вона має тихо відійти щоби інформувати командира про ситуацію. Потім командир має вислати решту бойової групи, за винятком флангових команд, через зону по тому маршруту, яким пройшла віддалена група. Флангові команди повинні перетнути її останніми.

З висоти пташиного польоту це має такий вигляд, немов бійці намалювали «сердечко» (рис. 13), звідки й походить назва способу.

Рисунок 13 – Переміщення «сердечком»

Спосіб пересування «сердечко» повільний, але гарантує безпеку на флангах і з далекого боку відкритої зони небезпеки [11].

Рекомендуємо вчителям предмета «Захист України» рзпочинати навчання способам пересування (колонна, клин, ромб) лише, переконавшись у тому, що учні зрозуміли побудову порядку пересування та засвоїли основні вимоги до переміщення у складі бойової групи.

Отримані навички щодо переміщення на полі бою у складі бойових груп варто удосконалити та закріпити з учнями на заняттях з тактичної підготовки та навчально-польових зборах (заняттях).

IV. Порядок дій у зоні збройного конфлікту

Війна – це суцільне страхіття, кров і біль. Першими цей удар беруть на себе офіцери та солдати. Нерідко ціною власного життя вони рятують тих, кого присягнули захищати [4, с. 63].

Звертаємо увагу, що одним із найважливіших освітніх завдань учителів при вивченні предмета «Захист України» є підготовка учнів до служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, визначених законодавством.

Радимо вчителям особливу увагу звертати на засвоєння учнями дії солдата із початком вогневої підготовки в обороні та при потраплянні під раптовий вогонь супротивника під час вивчення теми «Дії солдата в бою у складі малих тактичних груп» розділу «Тактична підготовка».

Учителям слід уточнити для учнів, що бій – єдиний засіб досягнення перемоги над противником. Розуміння дій солдата на полі бою, в умовах воєнного стану, є очікуваним результатом навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Тому всім, хто потрапив у зону бойових дій варто знати та виконувати рекомендації з досвіду напрацьованого Збройними Силами України під час збройного конфлікту.

Універсальні принципи бою:

- нападайте першими – це перевага;
- влаштовуйте засідки, це може врятувати ваше життя;
- дійте швидко і на випередження, якщо не можете нападати першим;
- дивіться собі під ноги, ніколи не ступайте навмання, особливо коли поєднуєте рух зі стрільбою;
- навчіться маневрувати і швидко рухатись;
- виходьте на ворога з фланга або зі спини;
- не відривайтеся від групи – це небезпечно;
- не забувайте про вогневе прикриття;
- уникайте скупчення, намагайтеся розсередитися на полі бою [8].

Індивідуальна тактика бою

В основі індивідуальних бойових дій у місті лежить так званий «лівосторонній рух». Суть його полягає в тому, що людині, у якої права рука ведуча, зручніше та швидше вдаються дії, які пов'язані з поворотом ліворуч.

Вибір прикриття для стрільби

- стріляйте автоматом лише з правого плеча, використовуйте будь-які захисні укриття (камінь, стовп, ріг будинку тощо);
- навчіться вести вогневий бій так, щоб захист супротивника був праворуч від нього, а ваш – ліворуч від вас;
- наближайтеся при штурмовому захопленні об'єкта з боку сонця – воно перешкоджатиме супротивнику у веденні прицільного вогню [8]

Дії при раптовій зустрічі з групою супротивника на близькій дистанції

- відкривайте вогонь у бік супротивника негайно;
- переміщайтеся одночасно вперед до супротивника і ліворуч від нього;
- наближайтеся та на ходу розстрілюйте групу супротивника;
- дійте якнайшвидше, не шкодуйте патронів, стріляйте й одночасно боковим зором шукайте місце, де можна сховатися і перезарядити зброю.

Дії при потраплянні під раптовий вогонь супротивника

- не стійте на місці, рухайтесь від прикриття до прикриття;
- не давайте змоги супротивнику прицілитися;
- переміщайтеся ліворуч, намагайтеся залишати сонце за спиною;
- тікайте від прямого вогню різким рухом ліворуч, пригнувшись, зигзагом до найближчого укриття, якщо залишилися без зброї;
- падайте і відповзайте (перекочуйтеся) за будь-яке укриття, якщо не можете активно рухатися, одночасно готуйтеся до бою;
- не згуртовуйтеся у групу;
- не намагайтеся негайно надавати допомогу пораненому товаришу, під вогнем є загроза отримати ще важчі поранення.
- захищайтеся від ручної гранати, яка впала поруч: падайте головою в бік гранати; прикрийте голову руками, якщо не має каски; відкрийте рот;
- подайте сигнал: «Граната праворуч (ліворуч, позаду), якщо її побачили [8].

Дії під час мінометного обстрілу

- прислухайтеся до звуків мін, що летять, навчіться їх розпізнавати;
- падайте і притискайтеся до землі, або займіть укриття (бліндаж, перекриття щілину) негайно;
- не намагайтеся втекти із зони обстрілу, підводитися і вставати;
- дочекайтеся 8-10 розривів, лише через три хвилини після останнього звуку, швидко міняйте позицію або йдіть в укриття;
- надавайте допомогу, якщо поряд комусь потрібно, лише після закінчення обстрілу;
- використовуйте штучні та природні укриття й складки місцевості, щоб сховатися в них у перервах між серіями пострілів;
- не знімайте бронезилет і шолом, якщо вони у вас є;
- не соромтеся тренуватися та заздалегідь відпрацьовувати свої дії в разі обстрілу [4].

Дії при повітряному нападі

- не піддавайтеся паніці;
- ляжте горілиць і не дивіться вгору, якщо ви знаходитесь на відкритій ділянці
- переповзайте в укриття, якщо воно поруч;

- не привертайте увагу пілота різкими рухами;
- пам'ятайте, що вертоліт спочатку робить поворот (у випадку занадто малої висоти польоту для стрільби – підіймається), потім відкриває вогонь;
- ведіть груповий вогонь з усієї зброї й намагайтеся створити зону загороджувального вогню прямо за курсом літака перед ним;
- намагайтеся зайняти укриття в ямі від вибуху або за товстим стовбуром дерева;
- не збирайтеся в групу – необхідно розосередитися;
- не біжіть прямо за курсом літака [8].

Як пройти мінне поле

Варіант 1

- йдіть першим, якщо ви – розвідник-сапер;
- позначте виявлені міни натискної дії кольоровими маркерами, аркушами білого паперу, кілочками тощо;
- зніміть за собою ці маркери, щоби супротивник не зміг натрапити на слід групи [8].

Варіант 2

- не торкайтеся розтяжки у разі її виявлення;
- станьте над нею навколішки, щоби інші бійці змогли переступити через небезпечне місце;
- йдіть з мінного поля тим самим маршрутом, яким прийшли;
- наступайте на свої сліди на зворотньому шляху;
- намагайтеся не повзти й не ставати на коліна принаймні перші 200 метрів якщо слідів не залишилося, або ви взнали про мінне поле пізніше;
- рухайтесь по можливості навприсядки;
- пересувайтеся вперед повільно, уважно й обережно;
- візьміть ніж, металевий прут, загострену палицю або щось схоже, втикайте обережно в землю перед собою, під кутом 45 градусів, поступово прокладаючи безпечний маршрут через мінне поле;
- не намагайтеся розкопати та вийняти міну, лише помітьте її розташування [7].

V. Тести з теми
«Індивідуальні дії солдата та взаємодії у складі «двійок», «трійок»
та відповіді до них

5.1 Запитання тестів

1. Найменше позаштатне військове формування в багатьох арміях світу в складі механізованого відділення, яке не має штатного командира:

- А взвод;
- Б бойова група;
- В відділення;
- Г рота.

2. Первинним тактичним підрозділом Сухопутних військ у Збройних силах України є:

- А механізований взвод;
- Б бойова група;
- В механізоване відділення;
- Г рота.

3. Бойова група – це:

- А найменше штатне військове формування, тактичний підрозділ, що має штатного командира;
- Б тактичний підрозділ, що знаходиться в складі взводу як самостійна штатна одиниця;
- В найменше позаштатне військове формування в складі механізованого відділення, яке не має штатного командира;
- Г основний загальновійськовий тактичний підрозділ, призначений для виконання тактичних завдань у складі роти.

4. У якому складі може бути створена бойова група в обороні?

- А 1 група – командир відділення, механік-водій і навідник-оператор (навідник); 2 група – кулеметник, гранатометник, помічник гранатометника; 3 група – старший стрілець, стрілець і снайпер;
- Б 1 група – старший стрілець, стрілець і кулеметник; 2 група – командир відділення, снайпер, гранатометник, помічник гранатометника; 3 група – механік-водій і навідник-оператор (навідник);
- В 1 група – гранатометник, помічник гранатометника, снайпер; 2 група – командир відділення, старший стрілець, стрілець; 3 група – механік-водій і навідник-оператор (навідник) і кулеметник;
- Г 1 група – навідник-оператор (навідник), гранатометник, помічник гранатометника; 2 група – командир відділення, механік-водій, кулеметник; 3 група – старший стрілець, стрілець і снайпер.

5. На базі яких підрозділів формуються бойові групи?

- А мотострілецьких полках;

- Б штурмових батальйонах;
 - В ротах спеціального призначення;
 - Г механізованих відділеннях.
6. Розподіл відділення на бойові групи дозволяє:
- А підвищити живучість підрозділу;
 - Б забезпечити взаємну підтримку під час здійснення маневру;
 - В створити більш гнучкий та розосереджений бойовий порядок;
 - Г створити велику зону вогневого ураження;
 - Д підвищити ефективність вогневого ураження.
7. Мета формування бойових груп?
- А створення великого вогневого впливу на противника;
 - Б забезпечення надійного маскування підрозділу;
 - В створити гнучку систему управління підрозділами;
 - Г створити більш гнучкий, розосереджений бойовий порядок.
8. За призначенням бойові групи можуть бути:
- А вогневими й тактичними;
 - Б тактичними й маневреними;
 - В маневреними й вогневими;
 - Г ударними й маневреними.
9. На скільки бойових груп може ділитись механізоване відділення?
- А 5-6;
 - Б 4-5;
 - В 3-4;
 - Г 2-3.
10. Склад бойових груп залежить:
- А від завдань, які вони виконують;
 - Б від організаційно-штатної структури відділення;
 - В від наявності одиниць бойової техніки;
 - Г від тактичної ситуації.
11. Відділення складає, як правило, три бойові групи:
- А дві з яких – вогневі, а одна – маневрена;
 - Б забезпечення, вогнева, маневрена;
 - В ударна, снайперська, мінування;
 - Г дві з яких – маневрені, а одна – вогнева.
12. Яка група призначена для підтримки вогнем дій маневреної групи й виконання разом з нею її завдань?
- А ударна;

- Б вогнева;
- В маневрена;
- Г снайперська

13. Для виконання завдань щодо знищення противника та захоплення його об'єктів, озброєння, техніки та міцного утримання позицій призначена:

- А вогнева;
- Б маневрена;
- В тактична;
- Г ударна.

14. Яких правил необхідно дотримуватись бійцям у парах чи трійках?

- А підтримувати голосовий зв'язок;
- Б постійно перебувати у межах прямої видимості;
- В регулярно контролювати своїх товаришів;
- Г діяти індивідуально.

15. Відстань між бойовими групами в обороні становить:

- А 5-10 м;
- Б 20-30 м;
- В до 10 м;
- Г до 25 м.

16. Відстань між бійцями однієї групи становить під час оборони становить:

- А до 5 м;
- Б 14-16 м;
- В до 20 м;
- Г до 30 м.

17. Бойові групи («двійки», «трійки») ведуть наступ з інтервалом між собою:

- А 5 м;
- Б 20-25 м;
- В 5-8 м;
- Г 10-20 м.

18. Хто здійснює основне прикриття підрозділів?

- А стрілки;
- Б кулеметники;
- В снайпери;
- Г гранатометники.

19. Військовослужбовцю для проходження в дротяних загородженнях противника, виведення з ладу лінії зв'язку і застосування під час ведення рукопашного бою необхідно мати:

- А саперну «чотирижкову кішку»;
- Б автомат;
- В саперну лопату;
- Г «багнет-ніж».

20. Знищення важливих цілей противника є основною функцією:

- А гранатометника;
- Б кулеметника;
- В стрілка;
- Г снайпера.

21. Способи пересування солдата на полі бою визначаються:

- А тактичною ситуацією;
- Б завданням, яке виконує солдат;
- В характером місцевості;
- Г погодними умовами.

22. Пересування на полі бою під час дій у пішому порядку може здійснюватися:

- А перебіжками;
- Б перекатами;
- В прискореним кроком або бігом;
- Г перекочуванням.

23. Який зі способів пересування більш доцільно застосувати для прихованого зближення з противником на відкритій місцевості:

- А біг;
- Б біг з ходьбою;
- В перебіжки;
- Г переповзання.

24. Для подолання ділянок місцевості, недоступної для спостереження та вогню противника застосовується:

- А біг у середньому темпі;
- Б швидкісний біг;
- В прискорений крок або біг;
- Г повільний біг.

25. Ділянки місцевості, приховані від спостереження противника і такі, що не прострілюються його вогнем, долаються:

- А переповзанням;
- Б перебіжками;
- В перекатами;
- Г перекочуванням.

26. Відкриті ділянки місцевості, які обстрілюються противником, долаються:

- А прискорений кроком;
- Б переповзанням;
- В переходом;
- Г перебіжками.

27. Бойові групи можуть діяти:

- А колоною;
- Б у дві лінії (одна за одною);
- В уступом;
- Г у лінію.

28. Кожному військовослужбовцю, із урахуванням умов місцевості, на напрямку дій групи вказуються:

- А одну-дві вогневі позиції;
- Б дві-три вогневі позиції;
- В три-чотири вогневі позиції;
- Г чотири-п'ять вогневих позиції.

5.2 Відповіді до тестів

1. Б;	16. А;
2. В;	17. Б;
3. В;	18. Б, В, Г;
4. Б;	19. Г;
5. Г;	20. Г;
6. А, Б, В, Д;	21. В;
7. Г;	22. А, В;
8. В;	23. В, Г;
9. Г;	24. В;
10. А, Б;	25. Б;
11. Г;	26. Б;
12. Б;	27. Б, В, Г;
13. Б;	28. Б.
14. А, Б, В;	
15. Б;	

Словник термінів

Берма – невеликий майданчик завширшки 30-40 см між краєм виїмки та бруствера окопу [1, с. 129].

Бій – основна форма бойових дій підрозділів, частин і з'єднань – є сукупністю узгоджених за метою, завданнями, місцем і часом дій бойових формувань усіх видів збройних сил, формувань бойового, технічного і тилового забезпечення та маневру, що ведуться згідно з єдиним замислом і планом для виконання тактичних завдань [12, с. 131].

Ближня зона – ділянка місцевості в межах видимості дрібних предметів, об'єктів і цілей (до 400 м) [1, с. 131].

Бойова група – найменше позаштатне військове формування в арміях світу в складі механізованого відділення, яке не має штатного командира [1, с. 39].

Бойовий гребінь – лінія на передньому (зверненому в бік противника) схилі височини, з якого можливий обстріл до підосви схилу без мертвих просторів [12, с. 144].

Взвод – військове формування, складовий елемент роти [12, с. 139].

Відділення – первинне військове формування, складовий елемент взводу [12, с. 139].

Відкрита вогнева позиція – місце розміщення вогневого засобу для ведення вогню, на якому вогневий засіб не укритий від наземного спостереження противника і, буди замаскованим, виявляється під час відкриття вогню [12, с. 152].

Війна – складне суспільно-політичне явище, пов'язане з розв'язанням суперечностей між державами, народами, національними та соціальними групами з переходом до застосування засобів збройної боротьби, що відбувається у формі бойових дій між їхніми збройними силами [12, с. 129].

Військова кампанія – етап війни, у процесі якої досягають її проміжної мети [12, с. 131].

Військова операція – дії стратегічними (оперативно-стратегічними) угрупованнями – фронтами (групами армій), арміями (армійськими корпусами) на театрі воєнних дій або на окремому напрямі у визначеному районі в обмежених часових рамках [12, с. 131].

Вітчизняна війна – відповідь на неспровокований напад на своїй території з метою примушення ворога до звільнення захоплених територій. Важливою ознакою вітчизняної війни є активна участь у ній цивільного населення (добровольчі формування, партизанський рух тощо) [12, с. 130].

Вогнева позиція – ділянка місцевості, зайнята або підготовлена до зайняття вогневими засобами для ведення вогню [12, с. 142].

Воєнне мистецтво – галузь воєнної науки; наука про воєнні дії та організоване застосування військових формувань, озброєння і військової техніки у ході воєнних, антитерористичних, партизанських, миротворчих дій та збройної боротьби загалом [12, с. 129].

Воєнні дії – організоване застосування військ, сил і засобів для виконання військових завдань у різних формах на суші, на морі, в повітрі, в космосі [12, с. 131].

Гібридна війна – особливий тип збройного конфлікту, основним інструментом якого є створення державою-агресором у державі, що обрана для агресії, внутрішніх суперечностей та конфліктів з наступним їх використанням для досягнення політичних цілей агресії, які досягаються звичайною війною [12, с. 129].

Дальня зона – ділянка місцевості охоплена межею видимості предметів за допомогою оптичних приладів [1, с. 131].

Загальновійськовий бій – різновид бою, який ведуть об'єднаними зусиллями військові частини й підрозділи різних родів військ та спеціальних військ Сухопутних військ у взаємодії з іншими видами Збройних Сил України, а також органами й підрозділами інших військових формувань та правоохоронних органів [12, с. 132].

Закрита вогнева позиція – місце розміщення вогневого засобу, яке має з фронту значне укриття, що не дозволяє противнику його виявити наземним спостереженням (зокрема й за спалахами пострілів) [12 с. 152].

Мертвий простір – ділянка місцевості в межах прицільної дальності стрільби, у якій ціль не може бути уражена безпосереднім у неї влучанням [2, с. 152].

Настильна стрільба – ведення вогню під малими кутами кидання, коли траєкторія польоту кулі (снаряду) є пологою, тобто має малу крутість [2, с. 152].

Окоп – відкрита земляна споруда для ведення вогню стрільцем [1, с. 128].

Позиція – ділянка місцевості, яка обладнана траншеєю на механізоване відділення та зайнята ним для ведення бою [1, с. 126].

Середня зона – ділянка місцевості у межах видимості предметів, які добре вирізняються на ній (від 400 до 800 м) [1, с. 131].

Спостереження – один зі способів розвідки наземного і повітряного противника. Воно ведеться в усіх видах бойових дій [12, с. 145].

Спостерігач – спеціально навчений солдат чи сержант, який вміє орієнтуватися на місцевості [1, с. 130].

Тактика – найбільш масова галузь військового мистецтва. Давньогрецькою тактика – мистецтво шикування військ. Тактика охоплює теорію й практику підготовки та ведення бою [12, с. 129].

Використані джерела інформації

1. Гарасимів І.М. Захист Вітчизни : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Рівень стандарту. І.М. Гарасимів, К.О. Пашко, М.М. Фука, Ю.П. Щирба. Тернопіль : «Астон», 2018. 256 с.
2. Гнатюк М.Р. Захист Вітчизни : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Рівень стандарту. Київ : Генеза, 2018. 192 с.
3. Гнатюк М.Р. Захист України : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Рівень стандарту. Київ : Генеза, 2019. 160 с.
4. Гудима А.А. Захист України : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Рівень стандарту. А.А. Гудима, К.О. Пашко, І.М. Гарасимів, М.М. Фука. Тернопіль : «Астон», 2019. 256 с.
5. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392. URL: <https://cutt.ly/6Vhb9v6>.
6. Лелека В.М. Захист Вітчизни. Організація та методика викладання предмета. 10-11 класи. Харків : «Ранок», 2016. 192 с.
7. Навчальна програма «Захист України» рівень стандарту» для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 04.11.2020 № 1377. URL: <https://cutt.ly/rbKovkU>.
8. Пам'ятка військовослужбовцю під час підготовки до бою та в бою URL: https://www.mil.gov.ua/content/pdf/combattraining_.pdf
9. Сірий С. Сутність поняття «локальна війна» і «воєнний конфлікт» та їх типологія. URL: <http://surl.li/dexuw>
10. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом. Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 : вебсайт. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>.
11. Трансформація малих тактичних груп на полі бою URL: <https://armyinform.com.ua/2020/02/13/transformacziya-malyh-taktychnyh-grup-na-poli-boyu/>.
12. Феденко О.В., Сальник Ю.П. Сучасні форми та способи збройної боротьби за досвідом локальних війн сучасності URL: <http://vtz.asv.gov.ua/article/view/177403/177270>.
13. Україна збільшує кількість підрозділів, що повністю сумісні з партнерами по НАТО. : вебсайт. URL: <https://cutt.ly/sCy0vxG>.
14. Хараху С.О., Павлов В.Б., Дзюба І.І., Саганчі Є.Д. Захист Вітчизни підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Рівень стандарту. Львів : «Світ», 2018. 216 с.

Редактор: І.В. Удовиченко

Упорядник: Н.М. Сукачова

**Особливості навчання змісту теми
«Індивідуальні дії солдата та взаємодії у складі двійок та груп»
на уроках предмета «Захист України»
у закладах загальної середньої освіти**

Методичні рекомендації

Комп'ютерний набір та макетування: Н.М. Сукачова

Підписано до друку 01.11.2022 р.

Формат 60×84/16

Гарнітура Arial

Ум. друк арк. 2,04

НВВ СОІППО, 40007, м. Суми, вул. Р.Корсакова, 5
Тел.: +38(0542) 65-64-95